

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя

**Л. М. Пісоцька,
О. П. Пісоцький**

ЛЕКЦІЇ ЗІ ВСТУПУ ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ

Ніжин
2020

УДК 373.2(075)
ПЗ4

Рекомендовано Вченою радою
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(НДУ ім. М. Гоголя)
Протокол № 2 від 01.10.2020

Рецензенти:

Пихтіна Н. П. – доцент кафедри дошкільної освіти факультету психології і соціальної роботи НДУ ім. М. Гоголя, кандидат педагогічних наук;

Демченко Н. М. – доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту факультету психології і соціальної роботи НДУ ім. М. Гоголя, кандидат педагогічних наук

Пісоцька Л. М., Пісоцький О. П.

ПЗ4 Лекції зі вступу до спеціальності. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020.
88 с.

У виданні представлені тексти лекцій з базових тем навчальної дисципліни "Вступ до спеціальності", які розміщені у певній послідовності і відповідають логіці вивчення курсу студентами. Кожна представлена у посібнику тема містить у собі кілька аспектів: назва і план теми лекції, використана авторами література до кожної теми, виклад матеріалу для опрацювання змісту лекції, запитання та завдання для самоперевірки.

УДК 373.2(075)

© Л. М. Пісоцька, О. П. Пісоцький, 2020

© НДУ ім. М. Гоголя, 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.	
СИСТЕМА ОСВІТИ УКРАЇНИ	
Лекція 1. Система дошкільної освіти в Україні.....	6
Лекція 2. Вища освіта в Україні	18
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.	
НАВЧАННЯ БАКАЛАВРІВ ЗА НАПРЯМОМ ПІДГОТОВКИ "ОСВІТА" СПЕЦІАЛЬНОСТІ "ДОШКІЛЬНА ОСВІТА"	
Лекція 3. Зміст і організація навчання в університеті за напрямом підготовки "Освіта"	26
Лекція 4. Організація освітнього процесу у вищій школі	30
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3.	
ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТУ	
Лекція 5. Характеристика професійної діяльності вихователя дошкільного закладу	35
Лекція 6. Професійні якості особистості вихователя закладу дошкільної освіти	44
Лекція 7. Особливості педагогічного спілкування вихователя	51
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4.	
САМООСВІТА, САМОВИХОВАННЯ І САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	
Лекція 8. Самоосвіта і самовиховання майбутнього педагога. Зміст, види і методи самостійної роботи студентів	56
Лекція 9. Навчальна та наукова діяльність студентів в університеті	69
Лекція 10. Педагогічна практика у системі підготовки вихователя закладу дошкільної освіти	82
ЛІТЕРАТУРА	87

ПЕРЕДМОВА

Якість професійної освіти на сучасному етапі є одним із вагомих показників, що визначає конкурентну спроможність всієї вищої школи і кожного випускника зокрема. Саме тому особливо актуальним сьогодні є питання вдосконалення системи вищої освіти, зокрема педагогічної. Окреслені питання спонукають викладачів до пошуку ефективних шляхів реалізації вищої педагогічної освіти.

Підготовка конкурентоспроможних фахівців у галузі дошкільної освіти – завдання актуальне і складне, оскільки його розв'язання залежить, з одного боку, від окреслених концептуальних засад, завдань, принципів, змісту роботи у законах України "Про освіту", "Про вищу освіту", "Про дошкільну освіту", з іншого, – проблемами, складнощами, що зумовлені не зовсім сприятливими соціально-економічними умовами реалізації окресленого на державному рівні.

Навчальними планами підготовки фахівців дошкільної освіти в умовах вищих навчальних закладів передбачене поступове входження студентів до майбутньої професії. Основні завдання, у зв'язку з цим, покладені на дисципліну "Вступ до спеціальності" та ознайомчу практику.

Визначені у навчальній програмі до курсу "Вступ до спеціальності" мета і завдання ставлять студентів перед необхідністю:

1) засвоєння відповідних знань про: систему освіти в Україні та пріоритетні напрями її розвитку; особливості педагогічної діяльності на сучасному етапі; систему та структуру дошкільної освіти в Україні; особливості професійної діяльності вихователя ЗДО, його професійні риси та наукові підходи до їх визначення; технологію організації навчальної та самостійної роботи студентів в університеті;

2) формування необхідних умінь: здійснення пошуку потрібної літератури в бібліотеці й мережі Internet; складання бібліографічних покажчиків; здійснення самостійної роботи з навчальною літературою; наукова організація власної навчально-дослідної й самостійної роботи, відпочинку.

Саме тому авторами навчального посібника передбачена наступна логіка і зміст модулів і тем лекцій. Зокрема, змістовий модуль 1 "*Система освіти України*" націлений на засвоєння студентами знань про систему освіти в Україні та систему дошкільної освіти. Оскільки вища освіта є складовою загальної системи освіти, в межах якої відбувається професійна підготовка фахівців дошкільної освіти, окремі частини посібника присвячені завданням, структурі, змісту вищої педагогічної освіти в Україні.

Змістовий модуль 2 "*Навчання бакалаврів за напрямом підготовки "Освіта" спеціальності "Дошкільна освіта"*" об'єднує зміст двох тем, послідовність викладу яких забезпечує розуміння студентами особливостей змісту й організації навчання в університеті за напрямом підготовки "Освіта". Основні аспекти організації освітнього процесу у вищій школі.

Змістовий модуль 3 *"Підготовка майбутніх вихователів ЗДО в умовах університету"* забезпечує розуміння здобувачами вищої освіти спеціальності "Дошкільна освіта" цілісного процесу професійної підготовки фахівців ЗДО в університеті. Тут зібрано інформацію про: особливості професійної діяльності вихователя ЗДО та необхідності формування відповідних особистісних якостей і властивостей фахівців упродовж навчання та фахової діяльності; про роль педагогічного спілкування у роботі з дошкільниками та іншими учасниками педагогічного процесу в ЗДО; про основні складові та їх характеристики у професіограмі вихователя ЗДО.

У змістовому модулі 4 *"Самоосвіта, самовиховання і самостійна робота студентів у закладі вищої освіти"* відповідно представлені навчальна та наукова діяльність студентів в університеті, особливості їх педагогічної практики, що дозволяє майбутнім фахівцям зрозуміти їх значення у власному професійному становленні впродовж навчання у виші. Водночас аналізується самоосвіта й самовиховання та їх роль у професійній підготовці фахівців; з'ясовується зміст, види і методи самостійної роботи студентів, що є особливо актуальним в умовах сьогодення.

Логіка висвітлення змісту кожної теми лекції уніфікована за таким алгоритмом: тема лекції; її план; пропонована література; стислий виклад змісту окреслених пунктів плану; запитання і завдання для самоперевірки.

Сподіваємось, що зміст навчального посібника та форма його висвітлення, сприятимуть глибокому засвоєнню студентами знань з курсу "Вступ до спеціальності", поступовому входженню в професію та успішній адаптації першокурсників до умов навчання в університеті.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. СИСТЕМА ОСВІТИ УКРАЇНИ

Лекція 1 СИСТЕМА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

План

1. Особливості освіти в Україні.
2. Становлення дошкільної освіти.
3. Дошкільна освіта в Україні: завдання, структура, державні документи, які регулюють функціонування дошкільної освіти та визначають зміст і результати освітньої діяльності; форми здобуття дошкільної освіти; проблеми дошкільної освіти.
4. Дошкільна освіта м. Ніжина.

ЛІТЕРАТУРА

1. Машовець М., Дем'яненко В. Вступ до спеціальності: дошкільна освіта. Модуль 2: навч. посіб. 2-ге вид., допов. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 192 с.
2. Пихтіна Н., Пісоцька Л. Вступ до спеціальності: Дошкільна освіта: навч. посібник для студентів. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2010. 75 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти України. Київ, 2012. 25 с.
4. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ: Педагогічна думка, 2001. 514 с.
5. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. для студентів. Київ: Академвидав, 2004. 456 с.
6. Програма розвитку дитини дошкільного віку "Українське дошкілля" / за заг. ред. О. В. Низковської. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 256 с.
7. Куликова Т., Козлова С. Дошкольная педагогика: учеб. пос. 3-е изд. Москва: Академия, 2001. 416 с.
8. Закон України "Про дошкільну освіту". Київ, 2001.
9. Улюкаєва І. Г. Історія суспільного дошкільного виховання в Україні: навч. посіб. 2-ге вид., доп. Донецьк: ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2008. 231 с.
10. Закон України "Про освіту". Київ, 2017.
11. Гавриш Н., Крутій К. Модернізація освіти – прогрес, а не імітація руху. *Дошкільне виховання*. 2015. № 7. С. 6–10.

1. Особливості освіти в Україні. З проголошенням незалежності України актуальності набула проблема створення безперервної системи освіти, яка полягає в досягненні цілісності і наступності в освіті і вихованні, перетворенні їх на процес, що триває упродовж життя.

У педагогічному словнику М. Ярмаченка явище "**освіта**" розглядається не однозначно. По-перше, це результат засвоєння систематизованих знань, умінь і навичок та необхідна умова підготовки людини до життя і праці. По-друге, це навчання в навчальних закладах, яке знаходиться у тісному взаємозв'язку з вихованням. По-третє, це поширення знань, освіти. По-четверте, це система освітньо-виховних та культурно-освітніх закладів у країні. Метою її, як зазначають фахівці, є всебічний розвиток людини як особистості і найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, здібностей, виховання в неї високих моральних якостей. Освіта спрямована на формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору; збагачення інтелектуального, творчого і культурного потенціалу народу, підвищення його культурного й освітнього рівня, а також забезпечення країни кваліфікованими фахівцями.

В Законі України "Про освіту" (2017 р.) наголошується, що освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства. Систему освіти України складають: сукупність складників освіти, рівнів і ступенів освіти, кваліфікацій, освітніх програм, стандартів, ліцензійних умов, закладів освіти та інших суб'єктів освітньої діяльності, учасників освітнього процесу, органів управління у сфері освіти, а також нормативно-правових актів, що регулюють відношення між ними.

Структура освіти. Складники та рівні освіти. Як зазначається в Законі України "Про освіту" *невід'ємними складниками системи освіти є:* дошкільна освіта; повна загальна середня освіта; позашкільна освіта; спеціалізована освіта, професійна (професійно-технічна) освіта; фахова передвища освіта; вища освіта; освіта дорослих, у тому числі післядипломна. *Рівнями освіти є:* дошкільна освіта; початкова освіта; базова середня освіта; профільна середня освіта; три рівні професійної (професійно-технічної) освіти; фахова передвища освіта; початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти; перший (бакалаврський) рівень вищої освіти; другий (магістерський) рівень вищої освіти; третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти і науковий рівень вищої освіти.

Особа має право здобути освіту в **різних формах або їх поєднуючи:** *інституційна* (очна (денна, вечірня)), заочна, дистанційна, мережева; *індивідуальна* (екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж, на робочому місці (на виробництві); *дуальна*.

Очна (денна, вечірня) форма здобуття освіти – це спосіб організації навчання здобувачів освіти, що передбачає їх безпосередню участь в освітньому процесі.

Заочна форма здобуття освіти – це спосіб організації навчання здобувачів освіти шляхом поєднання очної форми освіти під час короткочасних сесій і самостійне оволодіння освітньою програмою у проміжку між ними.

Дистанційна форма здобуття освіти – індивідуалізований процес здобуття освіти, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

Мережева форма здобуття освіти – спосіб організації навчання здобувачів освіти, завдяки якому оволодіння освітньою програмою відбувається за участю різних суб'єктів освітньої діяльності, що взаємодіють на договірних засадах.

Екстернатна форма здобуття освіти – це спосіб організації навчання здобувачів освіти, за яким освітня програма повністю засвоюється здобувачем самостійно.

Сімейна форма здобуття освіти – це спосіб організації освітнього процесу дітей самостійно їхніми батьками для здобуття формальної та / або неформальної освіти. Відповідальність за здобуття освіти несуть батьки. Оцінювання результатів навчання та присудження освітньої кваліфікації здійснюється відповідно до законодавства.

Педагогічний патронаж – це спосіб організації освітнього процесу педагогічними працівниками, що передбачає забезпечення ними засвоєння освітньої програми здобувачем освіти, який за психофізичним станом або з інших причин, визначених законодавством, зокрема, з метою забезпечення доступності здобуття освіти, потребує такої форми.

Здобуття освіти на робочому місці – спосіб організації навчання здобувачів освіти, завдяки якому оволодіння освітньою програмою відбувається на виробництві, шляхом практичного навчання.

Дуальна форма здобуття освіти – це спосіб здобуття освіти, що передбачає поєднання навчання осіб у закладах освіти з навчанням на робочому місці на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації, як правило, на основі договору (тобто така форма передбачає можливість одночасно навчатись і практично на підприємстві здобувати практичні навички).

Законодавство України ґрунтується на Конституції України та законах України: "Про освіту", "Про дошкільну освіту", "Про загальну середню освіту", "Про позашкільну освіту", "Про професійно-технічну освіту", "Про вищу освіту".

Нинішню ситуацію в освіті України визначають як стадію переходу від старої системи цінностей і звичок до нової, що формується і орієнтується на забезпечення оптимальних умов освіти і виховання особистості, яка розвивається. XXI ст. висунуло нові вимоги до мети, завдань, структури та змісту всієї освіти України. Це пояснюється процесами глобалізації, зміною ціннісних орієнтирів, бажанням нашої країни інтегруватися до європейського культурного й освітнього простору, модернізацією освіти. Також

своєрідністю педагогіки, яка є не лише сферою спеціальних наукових знань і діяльністю кола спеціалістів, а й обов'язково знаходить застосування в буденному житті. Кожна людина так чи інакше здійснює опосередкований чи безпосередній вплив на розвиток підростаючого покоління.

2. Становлення дошкільної освіти. Розвиток системи дошкільної освіти починається з початку утворення і функціонування дошкільних закладів.

Суспільне виховання дітей дошкільного віку в Україні у минулому було пов'язано з доглядом за дітьми, які залишилися без родин і виховувалися у благодійних освітніх закладах, дитячих будинках, притулках при церквах і монастирях.

Перші дошкільні заклади як самостійні навчальні і виховні установи особливого типу виникли в Україні лише у XIX ст. Як інформують джерела, у Полтаві в 1839 р. було відкрито притулок для дітей від 3 років.

Один із перших спеціальних дошкільних закладів в Україні був відкритий у 1858 р. дружиною редактора газети "Киевские губернские новости" Є. Чернишовою.

Перший виховний заклад для дітей дошкільного віку у Німеччині був створений німецьким педагогом Ф. Фребелем у 1837 році. Свій заклад він назвав "дитячий садок". Він проіснував не багато років і був закритий через брак коштів. Але відомий педагог продовжував працювати над підготовкою "дитячих садівниць" – вихователів.

Великою популярністю серед української інтелігенції користувалася дитяча установа – дитячий садок, відкритий у 1871 р. сестрами Марією та Софією Ліндфорс.

Значною мірою розвитку суспільного дошкільного виховання сприяв досвід зарубіжних країн з організації закладів виховання дітей дошкільного віку. У багатьох державах світу вони стали поширеним явищем, зокрема в США, Франції, Англії, Угорщині.

Наступний етап – це суспільне дошкільне виховання у роки УНР (1917–1919 рр.), за ним можна виділити етапи 20-ті рр., 30-ті рр., 1943–1959 рр. і останній етап триває до сьогоднішнього дня із серпня 1991 р.

Розвиток системи дошкільної освіти у більшості зарубіжних державах також відбувався поступово в бік її вдосконалення. У багатьох країнах світу дошкільна освіта є первинною ланкою єдиної системи виховання і навчання. Нею опікуються місцеві органи влади, промислові та сільськогосподарські підприємства, релігійні й громадські організації, приватні особи. У більшості країн функціонують стаціонарні та сезонні ясла, садки з різною тривалістю роботи, дошкільні відділення при початкових класах, майданчики тощо. Виховна робота здійснюється відповідно до програм виховання і навчання. У всіх країнах існують системи підготовки педагогічних праців-

ників (курси, середні спеціальні, вищі навчальні заклади). Кожна національна система дошкільної освіти має свої особливості та власний передовий досвід.

Якими б своєрідними, оригінальними не були б національні системи освіти і виховання дітей дошкільного віку, всі вони мають у своїй основі універсальні засади і принципи, репрезентують єдину і цілісну систему дошкільного виховання і навчання як загально цивілізаційний феномен. Зокрема, японська система виховання зорієнтована на раннє виявлення задатків і природній розвиток здібностей. Групи є досить чисельними – у середньому по 40 осіб. Завдання педагогів полягає в тому, щоб навчити дітей спілкуватися, дбати про комфорт і рівноправність, розвивати товариськість і співробітництво. Педагог не робить дітям зауважень. У вихованні дітей тісно співпрацюють вихователі і батьки. Традиційними є: спортивні дні, дні спостережень, батьківські збори тощо.

Дошкільні заклади створені для дітей від народження до 6 років (ясла, дитячі садки, ясла-садки) і перебувають у підпорядкуванні муніципалітетів. Муніципальні денні ясла відкривають місцеві органи влади для дітей віком від кількох місяців до 4–5 років. Вони призначені для виховання дітей, батьки яких мають невеликий рівень доходів. Існують також однорічні заклади для повноцінної підготовки дітей 5–6 років до школи. Крім муніципальних, усі дошкільні заклади платні і за бажанням батьків вони забезпечують програму індивідуального розвитку дитини. Виховательками працюють переважно молоді неодружені жінки, які повинні мати університетську освіту.

Саме на сьогоднішній день заклад дошкільної освіти покликаний реалізувати низку найважливіших завдань, серед яких: залучення до здорового способу життя, забезпечення емоційного благополуччя, формування знань і уявлень про довкілля, формування компетентності, розвиток моральних та інших якостей особистості.

3. Дошкільна освіта в Україні: завдання, структура, державні документи, які регулюють функціонування дошкільної освіти та визначають зміст і результати освітньої діяльності; форми здобуття дошкільної освіти; проблеми дошкільної освіти. Відповідно до Закону України "Про дошкільну освіту" (2001) первинною складовою частиною системи безперервної освіти в нашій державі є дошкільна освіта. *Дошкільна освіта* – цілісний процес, спрямований на: забезпечення всебічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психологічних та фізичних особливостей, культурних потреб; формування у дитини моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду.

В Законі України "Про освіту" зазначається, що *метою дошкільної освіти* є забезпечення цілісного розвитку (естетичного, морального, економічного, екологічного) дитини, її фізичних, інтелектуальних і творчих

здібностей через виховання, навчання, соціалізацію та формування її життєвої компетентності. Діти старшого дошкільного віку мають обов'язково здобувати дошкільну освіту відповідно до стандарту дошкільної освіти (БҚДО). Відповідність за здобуття якої повинні нести батьки вихованців.

Органи самоврядування, як зауважує закон, створюють умови для здобуття дошкільної освіти. Шляхами їх забезпечення є: формування і розвиток мережі дошкільних установ; замовлення підготовки педагогічних працівників; реалізація освітніх програм неформальної освіти для батьків; проведення інших заходів. Здобуття дошкільної освіти в ЗДО незалежно від підпорядкування, типів і форм власності має забезпечити виконання вимог БҚДО, який реалізує програми розвитку дітей та навчально-методичне забезпечення, що затверджуються Міністерством освіти і науки України.

В 2001 році Верховною Радою прийнято *Закон України "Про дошкільну освіту"*. Це документ, який визначає правові, організаційні, фінансові засади функціонування і розвитку системи дошкільної освіти. Протягом останнього десятиліття він зазнавав доповнення і розширення.

Наприклад, слово "дошкільний навчальний заклад" замінено словом "заклад дошкільної освіти"; "навчально-виховний процес" – "освітній процес"; "директор (завідуючий)" – "директор"; "діти, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, тривалого лікування та реабілітації" – "діти з особливими освітніми потребами"; "відповідна вища педагогічна освіта" – "вища педагогічна освіта за відповідною спеціальністю"; "засновник (власник)" – "засновник (засновники)"; "надання освітніх послуг" – "провадження освітньої діяльності" (згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017).

Вікова періодизація включає: немовлячий вік (дитина до одного року); ранній вік (від одного до трьох років); передшкільний вік (від трьох до шести (семи) років); молодший дошкільний вік (від трьох до чотирьох років); середній дошкільний вік (від чотирьох до п'яти років); старший дошкільний вік (від п'яти до шести (семи) років). (Частина четверта статті 4 в редакції Закону № 2145-VIII від 05.09.2017).

Типами закладів дошкільної освіти є: ясла; ясла-садок, дитячий садок; ясла-садок компенсуючого типу; будинок дитини; дитячий будинок; ясла-садок комбінованого типу; ясла-садок сімейного типу; центр розвитку дитини.

Наповнюваність груп у закладах дошкільної освіти становить: для дітей віком до одного року – до 10 осіб; для дітей віком від одного до трьох років – до 15 осіб; для дітей віком від трьох до шести (семи) років – до 20 осіб; різновікові – до 15 осіб; з короткотривалим і цілодобовим перебуванням дітей – до 10 осіб; в оздоровчий період – до 15 осіб; в інклюзивних групах – не більше трьох дітей з особливими освітніми потребами (згідно із Законом № 2145-VIII від 05.09.2017; в редакції Закону № 2541-VIII від 06.09.2018).

Діти, у тому числі діти з особливими освітніми потребами, можуть здобувати дошкільну освіту за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють: (згідно із Законом № 2541-VIII від 06.09.2018) у закладах дошкільної освіти незалежно від підпорядкування, типів і форми власності; у структурних підрозділах юридичних осіб приватного і публічного права, у тому числі закладів освіти; у сім'ї – за сімейною (домашньою) формою здобуття дошкільної освіти; за допомогою фізичних осіб, які мають педагогічну освіту та / або професійну кваліфікацію педагогічного працівника, у тому числі які провадять незалежну професійну діяльність; за допомогою фізичних осіб – підприємців, основним видом діяльності яких є освітня діяльність (із змінами, внесеними згідно із Законом № 2442-VI від 06.07.2010; в редакції Закону № 2145-VIII від 05.09.2017).

"Положення про дошкільний навчальний заклад". У цьому документі детально розглядаються питання, які стосуються: типів ЗДО та їх призначення; організаційно-правових засад діяльності ЗДО; особливостей організації навчально-виховного процесу; організації харчування дітей та їх медичного обслуговування. Також у положенні визначаються учасники навчально-виховного процесу, приділяється увага проблемам керівництва ЗДО, фінансово-господарській діяльності та матеріально-технічній базі дошкільного закладу.

Крім зазначених державних законодавчих актів система дошкільної освіти в своїй діяльності орієнтується на **Закон України "Про охорону дитинства"**, і **Конвенцію ООН про права дитини**. Зокрема, **Закон України "Про охорону дитинства" (2001)** визначає охорону дитинства в Україні як найважливіший загальнолюдський пріоритет для того, щоб забезпечити права дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток. У ньому визначені: система заходів щодо охорони дитинства; основні принципи охорони дитинства; організація охорони дитинства; права та свободи дитини; права, обов'язки батьків за виховання та розвиток дитини тощо.

Конвенція ООН про права дитини (набрала чинності в Україні з 1991 року) – міжнародний документ, у якому стисло викладені права дитини та захист її прав на державному і міжнародному рівнях.

На сьогоднішній день на Україні існує державний документ, який визначає основні орієнтири дошкільної освіти – **Базовий компонент дошкільної освіти** – державний стандарт, що містить норми і положення, які визначають державні вимоги до рівня освіченості, розвиненості та вихованості дитини дошкільного віку, а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті. Виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти є обов'язковим для усіх ЗДО, незалежно від підпорядкування, типів і форм власності. В ньому розкриваються основні напрямки освіти і виховання дітей, які виокремлено згідно освітніх ліній.

Дошкільна освіта в Україні функціонує на основі чинних програм розвитку дітей дошкільного віку "Українське дошкілля", "Я у Світі", "Впевнений старт", "Дитина" та ін. Всі вони розроблені відповідно до вимог Закону України "Про дошкільну освіту" та Базового компоненту дошкільної освіти. Наприклад, програма розвитку дитини дошкільного віку "Українське дошкілля" складається з передмови і характеристики раннього і дошкільного віку за такими підрозділами: психологічна характеристика дитини, освітніх ліній "Особистість дитини", "Дитина в соціумі", "Дитина в природному довкіллі", "Дитина у світі культури", "Гра дитини", "Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі", "Мовлення дитини", кожна з яких насичена відповідними змістовими орієнтирами, показники компетентності випускника дошкільного закладу, додатки, що містять орієнтовний перелік музичного репертуару, художніх творів, основні аспекти співпраці з сім'єю та літературні джерела. Зміст освітньої лінії "Дитина у світі культури", наприклад, включає такі напрямки: предметний світ, предметно-практична діяльність, світ мистецтва, художньо-продуктивна діяльність (образотворча, музична, театральна, літературна діяльність). У кожній частині розкриваються проблеми, які стосуються вікових можливостей дитини, освітні завдання, зміст роботи, показники компетентності дошкільника.

Актуальними проблемами дошкілля на сучасному етапі залишаються мета, завдання, зміст, методи виховання дітей як у сім'ї, так і в суспільному закладі освіти.

Метою розвитку дошкільної освіти в Україні є реалізація державної політики щодо забезпечення конституційних прав і державних гарантій дітям дошкільного віку на здобуття дошкільної освіти; забезпечення необхідних умов функціонування і розвитку системи дошкільної освіти; збільшення відсотка охоплення дітей закладами дошкільної освіти; модернізація змісту дошкільної освіти (комплексне, всебічне оновлення ланки дошкільної освітньої системи та освітньої діяльності відповідно до вимог сучасного життя за умов збереження та примноження кращих традицій вітчизняної та зарубіжної освіти); підвищення якості підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів.

Як зазначено в законодавчих документах дошкільної галузі, сучасна дошкільна освіта в Україні базується на таких **принципах**, гуманізації і демократизації освітньої роботи; науковості, що вимагає опору на наукові вітчизняні та зарубіжні здобутки у галузі педагогіки та психології дошкільної освіти; доступності освіти; визнання і дотримання особистісно орієнтованої моделі дошкільної освіти і виховання; зв'язку дошкільної освіти з реальним життям; визнання пріоритету гармонійного різностороннього розвитку дитини перших шести років; єдності освітніх, розвивальних та виховних завдань; варіативності форм здобуття освіти; забезпечення наступності дошкільної та початкової освіти шляхом створення і розробки новітніх

програм, відповідних методів і форм роботи; єдності двох інституцій виховання – сімейного і суспільного.

Основними завданнями дошкільної освіти на сучасному етапі є: забезпечення права дитини дошкільного віку на доступність і безоплатність освіти; функціонування ЗДО на засадах варіативності, індивідуального підходу, доступності, співробітництва з сім'єю вихованців та соціальними партнерами; модернізація змісту дошкільної освіти за рахунок забезпечення різностороннього розвитку дошкільників відповідно до їх задатків, нахилів, здібностей, потреб, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей; удосконалення підготовки працівників дошкільної галузі як науково-методичної, так і функціональної.

Систему дошкільної освіти в Україні складають: заклади дошкільної освіти (ясла, ясла-садок, дитячий садок, ясла-садок компенсуючого типу, будинок дитини, дитячий будинок інтернатного типу, ясла-садок сімейного типу, комбінованого типу та ін.), наукові і методичні установи, органи управління освітою, освіта та виховання в сім'ї.

На сьогоднішній день існують *різні форми здобуття дошкільної освіти*, серед них: у закладах дошкільної освіти, у групах короткотривалого перебування та у групах підготовки дітей до навчання у школі. Вони організуються на базі дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів, у приміщеннях, які відповідають санітарним і гігієнічним вимогам. У таких закладах освіти діти можуть перебувати в групах з повним режимом перебування, в групах короткотривалого перебування та в центрах підготовки дітей до школи.

Групи короткотривалого перебування зазвичай провадять свою діяльність варіативно, а саме: діти можуть відвідувати заняття і прогулянку; перебувати повністю першу половину дня в дошкільній установі, де здійснюється повноцінний освітній процес; прогулянкові групи (реалізують програмові розвивально-виховні завдання); консультативні групи (в яких здійснюються заняття дітей з фахівцями різної спрямованості для отримання кваліфікованої допомоги та усунення різного роду вад).

Центри підготовки дітей до школи діють у системі позашкільної освіти. Зазвичай роботу у них організують для дітей дошкільного віку (не раннього) у першій чи другій половині дня, 2 чи 3 рази на тиждень.

Українськими вченими (Н. Гавриш, К. Крутій, О. Сіроштан, Т. Булах та ін.) висвітлюються різноманітні проблеми дошкільної освіти, які потребують розв'язання, серед них: оцінювання можливостей дитини ХХІ ст.; нова генерація педагогів; програмно-методичне забезпечення; недостатність мережі і фінансового забезпечення; слабка матеріально-технічна база; навчання іноземної мови дошкільнят та багато інших нагальних питань.

Сучасні діти кардинально відрізняються від дітей 90-х років. Вони різняться як зовні, так і за іншими характеристиками: акселерація,

гіперактивність, психологічні особливості, життєва позиція тощо. Сучасним педагогам складно скласти реальний портрет сучасної дитини.

Не всі педагоги у галузі дошкільної освіти готові працювати по-новому. Сучасні фахівці мають йти в ногу з часом, не користуватися застарілими підходами. Сучасному вихователю необхідний арсенал якісного різноманітного дидактичного матеріалу для урізноманітнення форм організації освітньої роботи з урахуванням особистісно орієнтованого підходу. Таких методичних матеріалів, з якими доступно і легко працювати, а головне, щоб вони максимально наближували до реалій сьогодення.

За інформаційними даними, на сьогоднішній день, кількість закладів дошкільної освіти поступово збільшується, але протягом минулих років їх кількість, особливо, в сільській місцевості кардинально зменшувалася, відвідував їх невеликий відсоток дітей, велика кількість установ не були придатними для цільового використання, інші знаходилися на капітальному ремонті, ще інші, взагалі не працювали, внаслідок відсутності дітей у них.

Фінансування ЗДО, як зазначають фахівці, здійснюється коштом державного і місцевого бюджетів, коштів підприємств, внесками батьків. Обсяг платних послуг з утримання дітей у дошкільних установах є такий, що у середньому на одну дитину є недостатнім.

В Україні велика кількість дітей дошкільного віку сільської місцевості перебуває вдома, що також негативно позначається на їхньому розвитку та соціалізації.

Навчання іноземної мови – не обов'язкова складова дошкільної освіти, але, на сьогоднішній день, бажана та затребувана. Діти, які почали опановувати іноземну мову краще і легше навчаються, в цьому плані, у школі. На думку багатьох науковців, дошкільний період є сенситивним для опанування основ іноземної мови, найчастіше йдеться про англійську. Не всі садочки мають фахівця цього напрямку через різні причини, і не кожен з наявних, спроможний надати відповідні кваліфіковані освітні послуги дошкільникам. Як зазначає О. Сіроштан, саме для вивчення англійської мови у дитини старшого дошкільного віку має бути внутрішня мотивація: комунікативна (бажання спілкуватися іноземною мовою), лінгвопізнавальна (позитивне ставлення до оволодіння мовним матеріалом), інструментальна (позитивне сприймання форм і методів навчальної діяльності). Оскільки ігрова діяльність є провідною в дошкільному віці, то саме ігрова комунікативна спрямованість кожного заняття дає змогу надати навчанню такої окраси, щоб іншомовний матеріал запам'ятався, осмислився дитиною мимовільно.

4. Дошкільна освіта м. Ніжина. Сьогодні особливо гостро на рівні суспільства і держави стоїть питання щодо забезпечення дітей дошкільного віку якісною дошкільною освітою. Міністерство освіти і науки України підтримує різноманітні можливості здобуття підростаючим поколінням

освіти через низку форм надання освітніх послуг, відкриття нових дошкільних установ тощо.

У місті Ніжині функціонує 14 дошкільних установ. Усі вони відносяться до комунальної власності. Типи закладів: компенсуючого типу – 1 (санаторний ЗДО № 2 для дітей з малими та затихаючими проявами тубінфекції), 3 ЗДО комбінованого типу (№ 17, 21, 15), з групами загального розвитку та спецгрупами для дітей з вадами мови, зору, опорно-рухового апарату та санаторними групами для дітей з неспецифічними захворюваннями органів дихання). Решта закладів – загального розвитку: дитячі садки – № 1, 7, ясла-садки – № 4, 9, 12, 13, 14, 16, 23, 25. НВК № 16 "Престиж" (школа – дитячий садок) – 2 групи, 50 дітей.

Всього працює 211 педагогічних працівників, з них 146 вихователів. Мають вищу освіту – 93 %. Кадрами заклади укомплектовані повністю. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників здійснюється відповідно до поданих замовлень керівниками ЗДО та методичним кабінетом управління освіти 1 р. на 5 років. Форми підвищення кваліфікації: стаціонарна, очно-дистанційна, з оздоровленням.

Дошкільні заклади працюють за програмою "Українське дошкілля". Як допоміжну вихователі старших груп використовують програму "Впевнений старт" та парціальні програми, затверджені МОН України.

З вихованцями працюють кваліфіковані фахівці, які завжди готові допомогти їм закріпити гарне й погасити погане, егоїстичне. Вони виховують у дітей відповідальність, самостійність, чесність, працьовитість, щедрість та інші не менш важливі якості особистості. Завжди намагаються забезпечити малюкам емоційне благополуччя, психологічний комфорт, формують компетентність у сфері взаємин з людьми, світом.

Важливу роль у вирішенні багатьох проблем дошкільної галузі відіграє Управління освіти Ніжинської міської ради (начальник управління освіти С. Крапив'янський). Основними напрямками діяльності цього структурного підрозділу є: робота з керівними кадрами щодо удосконалення та підвищення ефективності навчально-виховного процесу; вивчення стану роботи закладів освіти; надання методичної допомоги педагогічним працівникам з актуальних проблем організації освітньо-виховного процесу; вирішення питань фінансування в галузі та вдосконалення матеріально-технічної бази і навчально-матеріальної бази та ін.

Дошкільна галузь пишається своїми керівниками закладів, кваліфікованими вихователями, які завжди готові до творчих злетів, віддачі сил та енергії для зміцнення і збереження здоров'я дітей, повноцінного їх навчання і виховання. Серед них Наталія Калитка, Наталія Руденко, Ольга Гурська, Тетяна Волосок, Олена Борисенко, Наталія Дяченко, Наталія Примушко, Оксана Сорокаліт, Ірина Півень, Леся Дорошенко, Світлана Гаврилей, Тетяна Пищик, Людмила Василенко, Ірина Дєдкова, Валентина Півень, Тетяна Гладка, Алла Зозуля, Тетяна Федоренко, Анастасія

Пархоменко, Юлія Якобсон, Ірина Манойленко, Алла Горбачова, Людмила Чмут, Ксенія Костюк, Галина Рибалко, Тетяна Далека, Юлія Мойсеєнко, Сніжана Вихор, Ніна Федько, Альона Колесник, Лариса Черевко, Світлана Потороча, Віта Савченко та багато інших чудових і талановитих працівників.

Запитання та завдання для самоперевірки

- 1. У чому полягає призначення Базового компонента дошкільної освіти? Які особливості його змісту?*
- 2. Яка роль чинних програм розвитку дитини дошкільного віку у реалізації завдань дошкільної освіти?*
- 3. Перерахувати основні документи, які регламентують функціонування дошкільної освіти в Україні.*
- 4. Які типи закладів дошкільної освіти визначено в Законі України "Про дошкільну освіту"?*
- 5. У чому полягає принцип безперервності освіти в Україні?*
- 6. Дати визначення поняття "освіта".*
- 7. Розкрити взаємозв'язок завдань і принципів дошкільної освіти в Україні.*
- 8. Дати визначення поняття "дошкільна освіта".*
- 9. З'ясувати основні положення Закону України "Про дошкільну освіту".*
- 10. Яка структура системи дошкільної освіти?*

Лекція 2 **ВИЩА ОСВІТА В УКРАЇНІ**

План

1. Значення вищої освіти. Місце вищої освіти в структурі безперервної освіти України.
2. Особливості вищої освіти відображені в Законі України "Про вищу освіту".
3. Необхідність використання у системі вищої освіти комп'ютерів та мультимедійних засобів.
4. Якості освіченої особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про вищу освіту". Київ, 2014.
2. Пихтіна Н., Пісоцька Л. Вступ до спеціальності: Дошкільна освіта: навч. посібник для студентів. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2010. 75 с.
3. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ: Педагогічна думка, 2001. 514 с.
4. Машовець М., Дем'яненко В. Вступ до спеціальності: дошкільна освіта. Модуль 2: навч. посіб. 2-ге вид., допов. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 192 с.
5. Закон України "Про освіту". Київ, 2017.
6. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: методичний посібник для студентів магістратури. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 316 с.
7. Педагогіка вищої школи / за ред. З. Н. Курлянд. Київ: Знання, 2005. 399 с.
8. Козаков В. А. Освіта, виховання та контроль навчання у вищій школі. Київ: КДЕУ, 1996.
9. Фіцула М. М. Вступ до педагогічної професії: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. 2-ге вид. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2003. 136 с.
10. Вища освіта в Україні: навч. посіб. для студ. вузів / за ред. В. Г. Кременя, С. М. Ніколаєнка. Київ: Знання, 2005. 327 с.

1. Значення вищої освіти. Місце вищої освіти в структурі безперервної освіти України. Найбільші успіхи в економічному розвитку сучасних країн тісно пов'язані з їх успіхами у сфері вищої освіти. Зміни соціальних та економічних умов життя України не обминули систему вищої освіти, що вимагає нових підходів у вивченні й осмисленні педагогічного процесу у вищому навчальному закладі. Метою вищої школи є підготовка спеціалістів вищої кваліфікації, здатних після здобуття вищої освіти включитися у професійну діяльність; вирішувати виробничі або наукові завдання і нести відповідальність за їх вирішення.

Національна система освіти в Україні передбачає новий підхід до професійної підготовки майбутніх кадрів і спрямована на подолання кризи

в освіті, яка виявляється у невідповідності знань студентів запитам особистості, суспільним потребам і світовим стандартам, у знеціненні соціального престижу освіченості та інтелектуальної діяльності. Основним критерієм роботи ЗВО є рівень підготовленості випускників, раціональне поєднання їх теоретичних знань з умінням застосувати їх на практиці, а це в свою чергу означає потребу вести пошук ефективних форм і методів навчання, удосконалення програм, навчальних планів, розробку нових навчальних методик, навчальних посібників.

Високий рівень освіченості нації сприяє більшій сприйнятливості та дієвості економічних і соціальних реформ, формуванню правової й економічної культури при здійсненні соціальної й технологічної діяльності, створює умови для прогресивної індивідуальної активності особистості в суспільстві.

У нових соціально-економічних умовах професійна вища освіта підтверджує свій високий статус, оскільки сама вона буде сприяти переходу до інформаційного суспільства, а отже, і формуванню пріоритетів розвитку держави. Високоосвічена молодь – головний стратегічний резерв соціально-економічних реформ в Україні, без якого неможливий подальший розвиток суспільства.

Отже, **вища освіта** є складовою частиною системи безперервної освіти в Україні – сукупності навчально-виховних закладів, призначених для цілеспрямованого навчання і виховання. Заклади освіти мають свою специфіку, відповідно до якої ланки входять.

За роки незалежності України на державному рівні вже реалізовано низку заходів, що істотно вплинули на стабілізацію стану системи освіти та її подальший розвиток у складних умовах перехідного періоду. У першу чергу до них належать створення законодавчого освітнього правового поля. З прийняттям Конституції України, законів України "Про освіту", "Про дошкільну освіту", "Про загальну середню освіту", "Про вищу освіту" тощо, були визначені основні правові норми демократичного функціонування і розвитку системи освіти. На основі нової законодавчої бази органами виконавчої влади України в складних соціально-економічних умовах здійснюється цілеспрямована робота щодо стабілізації системи освіти, створення належних умов для організації діяльності закладів вищої освіти, реалізується політика пріоритетної державної підтримки вищої освіти, цільових програм навчання здібних і обдарованих студентів, а також студентів з обмеженими можливостями. Вища освіта є складовою частиною системи освіти України. Законодавство України про вищу освіту базується на Конституції України і складається із законів України "Про освіту", "Про наукову і науково-технічну діяльність", цього Закону ("Про вищу освіту") та інших нормативно-правових актів, міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку. В структурі освіти України вона займає проміжне місце між фаховою передвищою освітою й освітою дорослих.

Досвід модернізації системи освіти в Україні показав, що якість вищої освіти визначається передусім змістом стандартів освіти та професійної підготовки, рівнем управління навчальним закладом. За роки незалежності України на державному рівні вже реалізовано низку заходів, що істотно вплинули на стабілізацію стану системи освіти та її подальший розвиток у складних умовах перехідного періоду. У першу чергу до них належать створення законодавчого освітнього правового поля (Закон України "Про освіту", Закон України "Про вищу освіту" та ін.). На основі законодавчої бази органами виконавчої влади України в складних соціально-економічних умовах здійснюється цілеспрямована робота щодо стабілізації системи освіти, створення належних умов для організації діяльності вищих навчальних закладів, реалізується політика пріоритетної державної підтримки вищої освіти. Чимало зроблено для утвердження гуманістичних цінностей вищої освіти, її спрямованості на розвиток особистості. Істотно модернізована мережа вищих навчальних закладів, здійснюється підготовка фахівців за багатьма новими спеціальностями, що відповідають змінам на ринку праці.

2. Особливості вищої освіти відображені в Законі України "Про вищу освіту". Закон України "Про вищу освіту (2014 р.) – документ, який встановлює правові, організаційні та фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для самореалізації особистості, для забезпечення потреб суспільства і держави у кваліфікованих фахівцях.

Відповідно до закону України основними поняттями, які характеризують вищу освіту на сучасному етапі є: **вища освіта** – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти; **вищий навчальний заклад (заклад вищої освіти (ЗВО))** – окремих вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, провадить освітню діяльність згідно з виданою ліцензією, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та / або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої та післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликання, інтересів і здібностей; **здобувачі вищої освіти** – особи, які навчаються у закладі вищої освіти на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації; **здобувачем вищої освіти є студент** – особа, зарахована до закладу вищої освіти з метою здобуття вищої освіти ступеня молодшого бакалавра, бакалавра чи магістра; **кваліфікація** – офіційний результат оцінювання і визнання, який отримано, коли уповноважена установа встановила, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) відповідно до стандартів вищої освіти, що засвідчується відповідним документом про вищу освіту (**дипломом**); **освітня діяльність** – діяльність закладів вищої

освіти, що провадиться з метою забезпечення здобуття вищої, післядипломної освіти і задоволення інших освітніх потреб здобувачів вищої освіти та інших осіб; **особа з особливими освітніми потребами** – особа з інвалідністю, яка потребує додаткової підтримки для забезпечення здобуття вищої освіти; **спеціальність** – складова галузі знань, за якою здійснюється професійна підготовка; **якість вищої освіти** – відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом вищої освіти та / або договором про надання освітніх послуг та інші.

Підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється за відповідними освітніми чи науковими програмами на таких **рівнях вищої освіти**:

- початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти;
- перший (бакалаврський) рівень;
- другий (магістерський) рівень;
- третій (освітньо-науковий / освітньо-творчий) рівень;
- науковий рівень.

Здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої або наукової програми, що є підставою для присудження відповідного **ступеня вищої освіти**:

- молодший бакалавр;
- бакалавр;
- магістр;
- доктор філософії / доктор мистецтва;
- доктор наук.

Систему вищої освіти становлять:

- заклади вищої освіти всіх форм власності;
- рівні та ступені (кваліфікації) вищої освіти;
- галузі знань і спеціальності;
- освітні та наукові програми;
- ліцензійні умови впровадження освітньої діяльності та ліцензійні умови провадження вищої освіти;

умови провадження вищої освіти;

- органи, що здійснюють управління у сфері вищої освіти;
- учасники освітнього процесу.

Підставами для відрахування здобувача вищої освіти є:

• завершення навчання за відповідною освітньою (науковою) програмою;

- власне бажання;
- переведення до іншого навчального закладу;
- невиконання навчального плану;
- порушення умов договору (контракту), укладеного між закладом вищої освіти та особою, яка навчається, або фізичною (юридичною) особою, яка оплачує таке навчання;
- інші випадки, передбачені законом.

Навчання у закладах вищої освіти здійснюється за такими формами:

- очна (денна, вечірня);
- заочна (дистанційна).

Форми навчання можуть поєднуватися.

Освітній процес у закладах вищої освіти здійснюється за такими формами:

- навчальні заняття;
- самостійна робота;
- практична підготовка;
- контрольні заходи.

Основними видами навчальних занять у закладах вищої освіти є:

- лекція;
- лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття;
- консультація.

Заклад вищої освіти має право встановлювати інші форми освітнього процесу та види навчальних занять.

Типами вищих навчальних закладів в Україні є: університет, академія, коледж.

Основними структурними підрозділами закладів вищої освіти є: факультети, кафедри, бібліотека.

Особи, які навчаються у закладах вищої освіти, зобов'язані:

- дотримуватися вимог законодавства, статуту та правил внутрішнього розпорядку закладу вищої освіти;
- виконувати вимоги з охорони праці, техніки безпеки, виробничої санітарії, протипожежної безпеки, передбачені відповідними правилами та інструкціями;
- виконувати вимоги освітньої (наукової) програми, індивідуального навчального плану (за наявності), дотримуючись академічної доброчесності, та досягати визначених для відповідного рівня вищої освіти результатів навчання.

Особи, які навчаються у закладах вищої освіти, мають право на: вибір форми навчання під час вступу до закладу вищої освіти; безпечні і нешкідливі умови життєдіяльності; трудову діяльність у позанавчальний час; додаткову оплачувану відпустку у зв'язку з навчанням за основним місцем роботи, скорочений робочий час та інші пільги, передбачені законодавством для осіб, які поєднують роботу з навчанням; безоплатне користування фондом ЗВО (бібліотеками, інформаційними ресурсами, навчальною, науковою та спортивною базами); безоплатне забезпечення інформацією для навчання у доступних форматах з використанням технологій, що враховують обмеження життєдіяльності, зумовлені станом здоров'я (для осіб з особливими освітніми потребами); користування

виробничою, культурно-освітньою, побутовою, оздоровчою базами закладу вищої освіти у порядку, передбаченому статутом закладу вищої освіти; забезпечення гуртожитком; участь у науково-дослідних роботах, конференціях, симпозіумах, виставках, конкурсах, представлення своїх робіт для публікації; участь у заходах з освітньої, наукової, науково-дослідної, спортивної, мистецької, громадської діяльності, що проводяться в Україні та за кордоном, у встановленому законодавством порядку (наприклад, предметні олімпіади, спортивні змагання тощо); участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення навчального процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, побуту, оздоровлення; внесення пропозицій щодо умов і розміру плати за навчання; участь у громадських об'єднаннях; участь у діяльності органів громадського самоврядування закладу вищої освіти, інститутів, факультетів, відділень, вченої ради закладу вищої освіти, органів студентського самоврядування; навчання одночасно за декількома освітніми програмами, а також у декількох закладах вищої освіти, за умови отримання тільки однієї вищої освіти за кожним ступенем за кошти державного (місцевого) бюджету; академічну мобільність, у тому числі міжнародну; отримання соціальної допомоги у випадках, встановлених законодавством; зарахування до страхового стажу відповідно до Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" періодів навчання на денній формі навчання у закладах вищої освіти, аспірантурі, докторантурі, інтернатурі, резидентурі, за умови добровільної сплати страхових внесків; академічну відпустку або перерву в навчанні із збереженням окремих прав здобувача вищої освіти, а також на поновлення навчання у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки; участь у формуванні індивідуального навчального плану; моральне та / або матеріальне заохочення за успіхи у навчанні, науково-дослідній і громадській роботі, за мистецькі та спортивні досягнення тощо; захист від будь-яких форм експлуатації, фізичного та психічного насильства; безоплатне проходження практики на підприємствах, в установах, закладах та організаціях, а також на оплату праці під час виконання виробничих функцій згідно із законодавством; канікулярну відпустку тривалістю не менш як вісім календарних тижнів на навчальний рік; отримання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України; оскарження дій органів управління закладу вищої освіти та їх посадових осіб, педагогічних і науково-педагогічних працівників; спеціальний навчально-реабілітаційний супровід та вільний доступ до інфраструктури закладу вищої освіти відповідно до медико-соціальних показань за наявності обмежень життєдіяльності, зумовлених станом здоров'я та інші права.

3. Необхідність використання у системі вищої освіти комп'ютерів та мультимедійних засобів. Ми існуємо в інформаційному суспільстві. Це означає, що велика кількість людей усе частіше стикається

з потребою опрацювання постійно зростаючого обсягу інформації. *Комп'ютерні технології є цілком очевидними проявами інформаційної революції.*

Частина людей переконана в тому, що комп'ютер дає нові можливості для творчого розвитку особистості, дозволяє звільнитися від нудного традиційного навчання і розробити нові ідеї, дає можливість вирішувати цікавіші і складніші проблеми. Інші вважають, що всі: і діти, і дорослі – повинні навчитися здійснювати контроль над машинами, не чекаючи того моменту, коли ті почнуть управляти ними. На погляд цієї групи людей, уміння користуватися комп'ютером – не що інше, як засіб самозахисту. Проте і прихильники, і противники комп'ютерів переконані в тому, що, здобувши знання про комп'ютери і відпрацювавши навички роботи на них, особистість буде краще підготовлена до життя.

Основна *соціальна функція вищої школи* – підготовка людини до повноцінної життєдіяльності в умовах сучасного суспільства. Аби майбутній фахівець знайшов своє місце в інформаційному суспільстві, він повинен опанувати нові інформаційні технології, оволодіти навичками використовувати комп'ютер як інструмент повсякденної діяльності: чи то для складання звіту тощо. **НІТ (нові інформаційні технології)** – це сукупність методів і технічних засобів збирання, організації, збереження, опрацювання, передачі й подання інформації за допомогою комп'ютерів і комп'ютерних комунікацій. Засобами НІТ є: комп'ютери, комунікації, програмні засоби. Всі вони становлять основу дистанційної освіти – можливості отримання студентами освіти за допомогою комп'ютерних комунікацій.

Мультимедіа – поєднання спеціальних апаратних засобів і програмного забезпечення, що дозволяє на якісно новому рівні сприймати, переробляти і надавати різноманітну інформацію: текстову, графічну, звукову тощо. Взагалі, комп'ютер може надати істотну інформаційну підтримку в організації навчального процесу, підвищити якість і ефективність навчальних методик, реалізувати індивідуальний підхід до кожного.

4. Якості освіченої особистості. Наявність вищої освіти та знань, розуму, освіченості – поняття не завжди взаємопов'язані. На нашу думку, багато залежить, насамперед, від людини, а саме від її виховання, характеру та цілей у житті, які вона собі ставить. У сучасному суспільстві прийнято за обов'язкове явище мати вищу освіту. Коли ми зустрічаємо людину з вищою освітою, ми сприймаємо її як повноцінного громадянина, розумну та освічену людину. Мимоволі у нас виникає відчуття поваги до неї. Зараз дуже модно та престижно стало мати не одну вищу освіту. Але далеко не всі люди мають вищу освіту. Одні не можуть цього собі дозволити і причини цього явища, звісно, різні: фінансові, пов'язані з сімейними обставинами, зі станом здоров'я та ін. Інші – просто не вважають це за потрібне. Для когось - вкрай необхідно отримати вищу освіту. Наявність вищої освіти – *це не завжди показник освіченості та розуму, успішності людини у житті.*

Тому тут можна зробити висновок, що людина, крім теоретичних університетських знань, обов'язково повинна вміти робити щось руками. Наприклад, фотографувати, чи робити якісь вироби. Часто люди, не маючи вищої освіти, є розумними, багатими та успішними.

Тому, щоб бути успішним варто:

- весь час займатися самоосвітою, вивчати щось нове, вчити мови; потрібно вдосконалюватися не в одному напрямку, а всебічно, як в точних, так і в гуманітарних науках;
- слід йти в "ногу з часом", тому що кожна хвилину світ розвивається, впроваджуються нові технології;
- успіху зазвичай досягають сміливі люди, які не бояться ризикувати. Тому впевненість у собі, терплячість, сильний характер – запорука успіху.
- Також дуже важливу роль грає успіх та фортуна. Слід у потрібний момент опинитися у потрібному місці.
- Необхідно мати корисні знайомства, дружні стосунки з людьми, зв'язки.

Взагалі, **освічена людина** – це особистість певних моральних норм, обізнана з багатьох питань, культурна, цілеспрямована. Образ такої людини складається з таких якостей особистості, як: широкий кругозір, багатий словниковий запас, комунікабельність, бажання до знань, красномовність, уміння аналізувати, відрізнити дійсність від думок, які насаджуються, досягати мети, знаходити відповіді на важливі питання, грамотність, мудрість, вихованість і толерантність.

Запитання та завдання для самоперевірки

1. *Визначити, в чому полягає безперервний характер вищої освіти в Україні?*
2. *За Законом України "Про вищу освіту" з'ясуйте основні поняття, які мають характеризувати вищу освіту країни.*
3. *Які типи вищих навчальних закладів визначено в Законі України "Про вищу освіту"?*
4. *З'ясувати основні аспекти Закону України "Про вищу освіту", що є вагомими для здобувача вищої освіти*
5. *З'ясувати, на яких рівнях здійснюється підготовка фахівців у вищому навчальному закладі і, відповідно, який ступінь вищої освіти їм присвоюється?*
6. *Розкрити роль вищої освіти для людини.*
7. *Розмістити у певній послідовності якості освіченої людини. Обґрунтувати свій вибір.*
8. *У чому полягає основна соціальна функція вищої школи?*
9. *Розкрити основні права і обов'язки здобувачів вищої освіти.*
10. *Підготувати коротке повідомлення про особливості вищої освіти в одній із зарубіжних країн.*

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2 НАВЧАННЯ БАКАЛАВРІВ ЗА НАПРЯМОМ ПІДГОТОВКИ "ОСВІТА" СПЕЦІАЛЬНОСТІ "ДОШКІЛЬНА ОСВІТА"

Лекція 3

ЗМІСТ І ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ В УНІВЕРСИТЕТІ ЗА НАПРЯМОМ ПІДГОТОВКИ "ОСВІТА"

План

1. Сутність, завдання і зміст педагогічної освіти.
2. Специфіка навчального процесу у ЗВО та фактори успішного навчання.
3. Функції органів студентського самоврядування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пихтіна Н., Пісоцька Л. Вступ до спеціальності: Дошкільна освіта: навч. посіб. для студ. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2010. 75 с.
2. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ: Педагогічна думка, 2001. 514 с.
3. Машовець М., Дем'яненко В. Вступ до спеціальності: дошкільна освіта. Модуль 2: навч. посіб. 2-ге вид., допов. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 192 с.
4. Фіцула М. Вступ до педагогічної професії: навч. посіб. для студентів вищих педагогічних закладів освіти. 2-ге вид. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2003. 136 с.
5. Яковець Н. Аніщенко О. та ін. Вступ до спеціальності: навч.-метод. посіб. Ніжин, 2003.
6. Концепція педагогічної освіти. Київ, 1998.
7. Мостова І. Навчання без надмірних зусиль. Чернівці, 2000. 96 с.
8. Український педагогічний словник / уклад. С. Гончаренко. Київ: Либідь, 1997.
9. Національна доктрина розвитку освіти. *Дошкільне виховання*. 2002. № 7. С. 4–9.
10. Козаков В. А. Освіта, виховання та контроль навчання у вищій школі. Київ: КДЕУ, 1996.

1. Сутність, завдання і зміст педагогічної освіти. У загальному розумінні **педагогічна освіта** – це система навчальних дисциплін і здійснюваних заходів, які спрямовані на формування у майбутнього педагога

основних рис його світогляду, знань, умінь і навичок, що становлять основу його професійної діяльності. У Концепції педагогічної освіти зазначено, що педагогічна освіта покликана забезпечити формування вчителя, який здатен розвивати особистість дитини, спрямований на особистісний і професійний саморозвиток та готовий творчо працювати в закладах освіти різного типу. *(Концепція – система поглядів на певне явище, детальний його розгляд, система провідних ідей з даного питання).*

Сучасний розвиток суспільства вимагає подальшого вдосконалення системи підготовки педагогічних працівників, а отже, вітчизняна педагогічна система має забезпечити формування педагога.

До основних завдань педагогічної освіти належать:

- створення цілісної системи безперервної педагогічної освіти;
- підготовка педагога, здатного забезпечити всебічний розвиток дитини;
- організація профорієнтаційної роботи та відбору здібної молоді для навчання у вищих педагогічних навчальних закладах;
- розробка і запровадження державних стандартів педагогічної освіти (державний стандарт освіти – це зведення норм і положень, що визначають державні вимоги до освіченості особи, на рівні початкової, базової, повної загальної середньої освіти; вони розробляються окремо з кожного освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня і затверджуються Кабінетом Міністрів України. Базовий компонент дошкільної освіти – державний стандарт у галузі дошкільної освіти. Державний стандарт освіти є обов'язковим для всіх державних органів управління освітою, закладів освіти, педагогічних працівників, учнів;
- створення нового покоління навчально-методичної літератури;
- сприяння просвітницькій роботі серед населення з проблем сімейного виховання, організації дозвілля молоді, здорового способу життя;
- удосконалення мережі закладів педагогічної освіти;
- формування державного замовлення на підготовку педагогічних працівників.

Зміст педагогічної освіти – система педагогічних знань, умінь та навичок, форм та методів, які використовуються у навчально-виховному процесі, що спрямовані на розвиток особистості. Найважливішою вимогою до змісту освіти є науковість. Зміст педагогічної освіти визначається принципами: зв'язок з життям і практикою, систематичність і взаємозв'язок між навчальними предметами, доступність, урахування національного досвіду виховання і навчання.

В навчальному закладі *зміст освіти виражається* в навчальних планах, програмах, підручниках і посібниках. За спеціалізацією освіта поділяється на: технічну, сільськогосподарську, медичну, педагогічну, економічну тощо. Ступені освіти: початкова, середня, вища. Організація навчального

процесу у ЗВО базується на: законах України "Про освіту", "Про вищу освіту", державних стандартах освіти, інших актах законодавства України з питань освіти. Організація навчального процесу здійснюється навчальними підрозділами ВНЗ: факультетами, кафедрами, відділеннями тощо.

2. Специфіка навчального процесу у ЗВО та фактори успішного навчання. Основним документом, що визначає організацію навчального процесу у ВНЗ є навчальний план – це документ, в якому визначений перелік навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення за роками з вказаною кількістю академічних годин, відведених на їх вивчення (академічна година становить 45 хвилин навчального часу).

Взагалі, ВНЗ (ЗВО) і навчання в ньому відрізняється від навчання в школі: немає вчителів, які кожного дня ставлять вимоги; поряд немає батьків, які контролюють дії; певний ступінь свободи; формами організації навчального процесу є лекції, семінари, практичні заняття, а не уроки; формою контролю знань є залік, іспит тощо; специфікою підготовки до занять; правами і обов'язками студентів.

Якщо враховувати, що навчання у ВНЗ спрямоване на здобуття професійної освіти, навчитися самостійно здобувати знання, тобто навчитися навчатися, то **факторами успішного навчання будуть наступні:** відвідування всіх занять; достатня увага позааудиторній роботі; раціональне використання часу; детальне ведення конспекту лекцій.

Система шкільного навчання побудована на заучуванні (запам'ятовуванні і відтворенні) певного матеріалу. Причому спочатку вчитель пояснює цей матеріал, потім перевіряє розуміння його учнем, після цього учень засвоює цей самий матеріал за підручником.

У вищих закладах освіти навчання відбувається дещо інакше. Шкільні уроки, на яких і пояснювали, і повторювали, і відпрацьовували вміння та навички та закріплювали певний навчальний матеріал, замінюються лекціями, семінарськими, практичними та лабораторними заняттями.

Отже, факторами, які сприятимуть полегшенню навчального процесу у вищій школі будуть: стимулювання волі; налаштування на роботу (переглянути конспект, навести порядок у столі); регулярне закріплення інформації, отриманої на лекціях; продуктивний режим роботи (раціонально розподілений добовий час); зручне місце для занять; відсутність перешкоди.

3. Функції органів студентського самоврядування. **Студентське самоврядування** є тим підґрунтям, де майбутні фахівці набувають навичок, розвивають організаторські здібності, які необхідні їм у подальшій роботі. В університеті діють такі *органи студентського самоврядування:* студентський комітет університету, студентський комітет факультетів, студентський комітет академічної групи, студентські ради гуртожитків.

Студентське самоврядування у вищій школі функціонує для забезпечення виконання студентами обов'язків та захисту їхніх прав та інтересів,

участі в управлінні вищим навчальним закладом, сприяє гармонійному розвитку особистості студента, формуванню у нього навичок майбутнього організатора, керівника.

Як зазначається в Законі України "Про вищу освіту", органи студентського самоврядування можуть мати різноманітні форми (парламент, сенат, старостат, студентський ректорат, студентські деканати, студентські ради тощо).

У своїй діяльності вони керуються законодавством, статутом вищого навчального закладу, положенням про студентське самоврядування закладу вищої освіти.

Органи студентського самоврядування беруть участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення освітнього процесу, науково-дослідної роботи, організації дозвілля, призначення стипендій, оздоровлення, побуту тощо. Вони проводять організаційні, просвітницькі, наукові, спортивні та інші заходи. До їхньої компетенції входить також участь у вирішенні питань, що стосуються забезпечення належних побутових умов проживання студентів у гуртожитках та організації їх харчування. Ці та низка інших проблем, у вирішенні яких беруть участь органи самоврядування, допомагають молоді бути впевненішими, мобільними, активними, долати труднощі.

Запитання та завдання для самоперевірки

1. *Який з документів вищого навчального закладу регламентує організацію навчального процесу?*

2. *Чим навчання у вищій школі відрізняється від навчання у загальноосвітній школі?*

3. *На що спрямована робота органів студентського самоврядування?*

4. *З'ясувати функції студентського самоврядування на рівні Вашої студентської групи.*

5. *Напрямок підготовки фахівців спеціальності "Дошкільна освіта" – "Освіта". Чому Вас як майбутніх вихователів знайомлять з явищем "педагогічна освіта"? Відповідь обґрунтувати.*

6. *З'ясувати фактори успішного навчання в університеті?*

7. *Як називається документ, у якому розкриваються основні положення педагогічної освіти?*

8. *Назвати підрозділи вищої школи, які забезпечують організацію навчального процесу в ній?*

9. *У яких документах, джерелах виражається зміст освіти?*

10. *Дати визначення поняття "навчальний план спеціальності".*

Лекція 4

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

План

1. Форми організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі та види навчальних занять.
2. Методи, форми і види контролю навчальних досягнень студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пихтіна Н., Пісоцька Л. Вступ до спеціальності: Дошкільна освіта: навч. посібник для студентів. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2010. 75 с.
2. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ: Педагогічна думка, 2001. 514 с.
3. Машовець М., Дем'яненко В. Вступ до спеціальності: дошкільна освіта. Модуль 2: навч. посіб. 2-ге вид., допов. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 192 с.
4. Фіцула М. Вступ до педагогічної професії: навч. посіб. для студентів вищих педагогічних закладів освіти. 2-ге вид. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2003. 136 с.
5. Яковець Н. Аніщенко О. та ін. Вступ до спеціальності: навч.-метод. посіб. Ніжин, 2003.
6. Концепція педагогічної освіти. Київ, 1998.
7. Мостова І. Навчання без надмірних зусиль. Чернівці, 2000. 96 с.
8. Український педагогічний словник / уклад. С. Гончаренко. Київ: Либідь, 1997.
9. Національна доктрина розвитку освіти. *Дошкільне виховання*. 2002. № 7. С. 4–9.
10. Козаков В. А. Освіта, виховання та контроль навчання у вищій школі. Київ: КДЕУ, 1996.

1. Форми організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі та види навчальних занять. Згідно Закону України "Про вищу освіту" у навчальній і науковій установі освітній процес здійснюється за такими формами, як: **навчальні заняття (основними видами яких є лекція, лабораторні заняття, практичні заняття, семінарські та індивідуальні, консультація); самостійна робота; практична підготовка (практика); контрольні заходи.**

Лекція – один із найважливіших різновидів навчальних занять у вищому навчальному закладі, під час якого певну інформацію лектор передає слухачам в усній формі. Це творчий процес, у якому беруть участь як лектор, так і слухачі. Це логічно завершений, науково обґрунтований і систематизований виклад певного наукового чи науково-методичного питання. Структура лекції залежить від змісту і характеру матеріалу, але існує загальна структурна основа, яку застосовують до будь-якої лекції. Для неї

важливими складовими елементами є повідомлення теми, плану та списку рекомендованої літератури. До *плану* включають основні питання лекції, що можуть слугувати для складання екзаменаційних білетів. Слухання лекції вимагає від студентів зосередження уваги на науковій інформації, яку подає викладач. При сприйманні інформації потрібно налаштуватися на уважне слухання. Це активний процес, який вимагає зосередженості, уваги до того, про що йдеться. Які ж причини, які заважають нам слухати: ми чимось засмучені, нецікаво те, про що говорять, втомлені, лінуємось слухати, захоплені власними думками, турботами і проблемами тощо.

Щоб робота під час лекції була успішною і давала позитивний результат, треба вміти слухати і фіксувати інформацію. Невміння активно слухати є основною причиною неефективної роботи в аудиторії. Вміння слухати передбачає: бажання слухати, бажання почути, а для цього треба бути уважним. Отже, важливим моментом у роботі студентів під час лекції є конспектування її змісту.

Конспектування лекції – необхідна річ, коли необхідно осмислити і письмово зафіксувати почутий чи прочитаний текст, а для цього треба навчитися виділяти інформацію трьох видів: головна, другорядна і допоміжна. *Головною* є та, до якої належать: означення наукових понять, формулювання теоретичних принципів тощо. *Другорядна* – аргументи, факти, законмірності, описи методів, характеристики, коментарі, тлумачення, пояснювальні зауваження. *Допоміжна* має методичний характер: нагадування про раніше викладений матеріал, запитання для самоперевірки та ін. Головну інформацію ми намагаємось записати якнайповніше, без істотних переробок і скорочень, майже дослівно. Допоміжну інформацію можна майже пропускати. Основна робота під час конспектування полягатиме в переробці другорядної інформації. При цьому інформацію треба узагальнити і скоротити – подати у вигляді плану, тез, висновків, схем тощо. Конспектування особливо корисне, бо допомагає навчитися одночасно робити кілька справ – слухати, писати, аналізувати, роздумувати. Під час записів на лекції у студента одночасно працює кілька аналізаторів: він слухає, дивиться і пише. Така комплексна діяльність сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу і більш інтенсивному розвитку наукового мислення студента. Таким чином, *конспектування лекції* – процес осмислення і письмової фіксації почутого тексту. Результатом цього процесу є запис (конспект), який дозволяє його автору відтворити одержану інформацію з точністю.

Часто трапляється так, що деякі положення лекції, в її ході, стають студентів не зовсім зрозумілими. Для цього варто робити для себе якісь помітки і наприкінці заняття з'ясувати всі незрозумілі моменти. Зазвичай, всі викладачі залишають час для того, щоб можна було дещо уточнити, тому варто ним скористатись.

Треба і варто знати, що на лекції знання передаються від лектора до слухачів не в повному обсязі. Вивчити будь-яку дисципліну лише за лекційним матеріалом неможливо, з її допомогою можна отримати лише правильний підхід до вивчення дисципліни, зрозуміти головне, дізнатися найбільш важливе.

Важливе значення у підготовці і презентації лекційного матеріалу, як зазначають науковці, мають такі вимоги до неї, як: науковість, емоційність, цілісне розкриття теми, аналіз фактів і явищ, чіткість, виразність, використання різноманітних методів і прийомів (демонстрація наочних посібників, мультимедійних засобів тощо).

Процес навчання у вищих закладах освіти також передбачає **практичні заняття**, призначені для поглибленого вивчення дисципліни. Їх **форми** різні: лабораторні, семінарські заняття. Зокрема, семінар – одна з форм організації навчання студентів, де відбувається поглиблення, уточнення, узагальнення знань, отриманих на лекції та в процесі самостійної роботи. *Мета семінарського заняття* – забезпечення для студентів умов і можливостей оволодіння навичками і вміннями використання теоретичних знань. Підготовка до семінару має певні етапи: прослуховування лекції з теми семінару; підбір і пошук літератури; складання тексту виступу (план, доповідь); безпосередня активна участь у проведенні семінару.

Лабораторні заняття мають яскраво виражену специфіку, залежно від навчальної спеціальності. Лабораторне заняття – це форма навчання, де здійснюється повтор навчального матеріалу та виконуються індивідуальні або групові завдання (вправи різного характеру, групова діяльність). Основна увага на лабораторному занятті приділяється формуванню конкретних практичних умінь і навичок.

Консультація – форма навчального заняття, за якої студент отримує від викладача відповіді на запитання або пояснення певних теоретичних положень, які йому не зрозумілі (може бути індивідуальна, групова, передекзаменаційна, передзалікова, поточна, тематична).

Але основою навчання у виші є *самостійна робота* студентів – це не просто самостійне опрацювання джерел, а самоосвітня діяльність студентів.

Самостійна робота – це діяльність особистості, яка здійснюється відповідно до поставлених керівником цілей, але без його безпосередньої участі. Самостійна робота може розглядатися як форма вияву пізнавальної діяльності, як її вид або метод, як навчальне завдання. Під час самостійної роботи пізнавальний процес відбувається на основі досягнення цілей, поставлених іншою особою – викладачем. Самостійна робота при зацікавленому ставленні до неї студентів переростає в їх самоосвітню діяльність. Це відбувається тоді, коли вони свідомо засвоїли цілі самостійної роботи, за власним бажанням роблять усе, щоб їх досягти. Це різноманітні види індивідуальної та колективної навчальної діяльності студентів, яку вони

здійснюють під час аудиторних занять, чи вдома відповідно до завдань, але без безпосередньої участі викладача.

Як зазначає *М. Ярмаченко*, найпоширенішими видами самостійної роботи є: робота з підручниками, навчальними посібниками, першоджерелами; розв'язання педагогічних задач; самостійні спостереження; лабораторні роботи; науково-дослідна робота. За дидактичними цілями самостійна робота студентів поділяється на види за змістом діяльності: підготовка; засвоєння нових знань; тренувальна; узагальнюючо-повторювальна; контрольна. Завдання для самостійної роботи можуть бути індивідуальними та фронтальними.

Педагогічна практика студентів у дошкільних закладах є невід'ємною складовою частиною процесу підготовки фахівців зі спеціальності "Дошкільна освіта" у вищих навчальних закладах. Вона передбачає: оволодіння студентами сучасними методами та формами організації навчально-виховного процесу в галузі їх майбутньої професії; формування у них професійних умінь і навичок на базі одержаних у вищому навчальному закладі знань; виховання потреби систематично поновлювати свої знання та творчо застосовувати їх у практичній діяльності.

Терміни та види педагогічної практики визначаються навчальним планом. На спеціальності "Дошкільна освіта" у зв'язку з вивченням дисциплін психолого-педагогічного циклу організовуються такі види практик (ОКР "Бакалавр"):

- ознайомча (без відриву від навчання, проходить в дошкільній установі);
- педагогічна практика в ЗДО (у літній період);
- педагогічна практика у групах раннього віку;
- виробнича.

Методи, форми і види контролю навчальних досягнень студентів. *Контроль знань* – елемент навчально-виховного процесу. Він сприяє своєчасному виявленню прогалин у знаннях і вміннях студентів, повторенню і систематизації матеріалу. Одним із основних методів контролю є планомірне, систематичне спостереження за навчальною роботою студентів на заняттях і поза ними. Крім цього, широко використовуються і такі методи: усні опитування, письмові (виконання різних завдань і вправ), практичні (вирішення педагогічних ситуацій і завдань, проведення спостережень) тощо. *Функції контролю:* контролююча, навчальна, діагностична, виховна. *Форми контролю:* усна, письмова, групова, індивідуальна, комбінована, самоконтроль. Результати контролю виражаються в оцінці навчально-пізнавальної діяльності студентів за бальною системою. *Видами контролю є:* **поточний** (семінарські, лабораторні заняття); **тематичний** (контрольні роботи за змістом конкретної теми, модульний контроль або колоквиум – контроль знань за змістом вивченого розділу), **підсумковий** (екзамен, залік, курсові або дипломні роботи, практика).

Запитання та завдання для самоперевірки

1. У чому виражаються результати контролю знань, умінь і навичок студентів?
2. Для чого потрібна студентам спеціальності "Дошкільна освіта" практична підготовка у закладах дошкільної освіти?
3. Здобуваючи освітньо-кваліфікаційний рівень "Бакалавр", які види практик студенти мають осягнути?
4. Чому, на Вашу думку, основою навчання у вищій школі є самостійна робота студентів? Обґрунтувати відповідь.
5. Які форми контролю навчальних досягнень студентів існують в університеті? Які їх особливості?
6. З'ясувати відмінність між явищами "лекція" і "семінарське заняття".
7. Розкрити структуру лекції.
8. Пояснити відмінність між явищами "лабораторне заняття" і "семінарське заняття".
9. У чому полягає взаємозв'язок плану лекції з екзаменаційними білетами?
10. В якому державному законодавчому документі розкрито основні положення стосовно форм організації освітнього процесу у ЗВО та видів навчальних занять?

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3 ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТУ

Лекція 5 ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

План

1. Походження терміну "педагог" й історичні передумови виникнення професії педагога і вихователя.
2. Соціальна значущість вихователя ЗДО та його основні функції як представника педагогічної професії.
3. Педагогічна діяльність вихователя.
4. Творчий характер і рівні творчої діяльності вихователя дошкільного закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пихтіна Н., Пісоцька Л. Вступ до спеціальності: Дошкільна освіта: навч. посібник для студентів. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2010. 75 с.
2. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ: Педагогічна думка, 2001. 514 с.
3. Машовець М., Дем'яненко В. Вступ до спеціальності: дошкільна освіта. Модуль 2: навч. посіб. 2-ге вид., допов. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 192 с.
4. Фіцула М. Вступ до педагогічної професії: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. 2-ге вид. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2003. 136 с.
5. Марочко Г. Професіоналізм вихователя дитячого будинку. *Дошкільне виховання*. 2000. № 2. С. 10–11.
6. Куликова Т., Козлова С. Дошкольная педагогика: учеб. пос. 3-е изд. Москва: Академия, 2001. 416 с.
7. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. для студентів. Київ: Академвидав, 2004. 456 с.
8. Сидоренко Т. Творчість у діяльності вчителя. *Рідна школа*. 2001. № 5. С. 55–57.
9. Гавриш Н., Крутій К. Модернізація освіти – прогрес, а не імітація руху. *Дошкільне виховання*. 2015. № 7. С. 6–10.
10. Куліш Т. Наталя Лубенець про особистість та професіоналізм вихователя. *Дошкільне виховання*. 2005. № 2. С. 9–11.

1. Походження терміну "педагог" й історичні передумови виникнення професії педагога і вихователя. У світі існують тисячі професій. З'являються нові, зникають інші. Поділяються на різні категорії, типи, класи: сучасні і застарілі, високооплачувані і малооплачувані, популярні і ті, які не є актуальними на даний час; людина-природа, людина-техніка, людина-людина, людина-знакова система, людина-художній образ; гностичні, перетворювальні, дослідницькі. Світ сучасних професій безмежний. Залишаються і до сьогодні значущими і важливими такі професії, як хлібороб, будівельник, лікар і педагог.

Професія педагога – одна з давніх і почесних професій в історії людства. Однак визначити точний термін її виникнення складно. Протягом тривалого часу, в минулому, виховання здійснювалось без професійно підготовлених фахівців у процесі звичайних життєвих взаємовідносин старшого покоління з молодшим.

Взагалі, археологічні дані дають вченим можливість стверджувати, що виховання, як об'єктивний соціальний процес, стало зароджуватись у період переходу первісної людини від твариноподібних форм діяльності до власне трудової, де використовуються знаряддя праці. При удосконаленні знарядь праці відпала потреба у допомозі людей похилого віку, вони мали берегти вогнище і доглядати за малолітніми дітьми.

Виховні відношення між дорослими і дітьми не обмежувались сферою праці. Дорослі спрямовували і поведінку дітей, дотримуючись правил, вимог, заборон, що склалися в громаді. Це сприяло зародженню власне форм виховання, метою якого була не лише передача досвіду трудової діяльності, але і розвиток у дітей таких якостей, форм поведінки, які відповідали вимогам суспільства, особливостям господарювання.

Виховання – найдавніше поняття суспільного розвитку. Це явище пов'язане з передачею молодому поколінню досвіду старших, а значить споріднене з поняттям "виховувати", що в свою чергу означає – давати освіту, впливати на розвиток почуттів, рис вдачі, світогляд, формувати моральні засади тощо. Звідси з'явилися і інші поняття "вихователька", "вихованець", "вихований" та інші.

Виховну функцію виконують батьки. Але здавна окремі функції виховання передалися найбільш досвідченим, мудрим людям – *педагогам*.

У Стародавній Греції хлопчиків до школи водили раби, їх ще називали "дітоводами". Пізніше це слово набуло іншого значення. Педагогами стали називати людей, які займалися вихованням дітей. Тому, з великою долею ймовірності, слово "педагог" виникло в Давній Греції. Турботу за дітьми покладали на більш-менш освіченого раба, котрий супроводжував дитину свого господаря до школи: ніс речі, чекав завершення занять, приводив додому. Вдома раб слідкував за дитиною, за її поведінкою, оберігав від різних негараздів. Такого раба називали **педагогом**, що в перекладі з грецької (paidagogos) означає "той, що супроводжує дитину".

Пізніше із звичайного раба педагог перетворився в домашнього вихователя. Таким чином, слово "педагог" втратило своє попереднє значення. Педагогами стали називати професійних вихователів, а потім і викладачів та вчителів. Професія вихователя відома з часів античності. В епоху середньовіччя і дещо в новий час у деяких навчально-виховних закладах (гімназія, інститут благородних дівиць, кадетський корпус тощо) виховні функції виконували посадові особи – наставник, наглядач класу. В заможні сім'ї запрошувались (і запрошуються в наш час) домашні вихователі-гувернери.

В сучасній системі суспільного виховання затверджені спеціальні посади, що реалізують виховні функції. Це вихователь у дитячому будинку, інтернаті, дошкільному закладі. *Вихователь ЗДО* – одна з масових, сучасних педагогічних професій. Важлива і відповідальна. Тому що специфіка фахової діяльності вимагає глибоких знань про дитину, про різноманітність підходів до виховання. Це людина, яка виховує, навчає дітей, прищеплює їм навички поведінки, певні погляди, спрямовує. Вона виникла приблизно в XVII–XVIII ст., коли з'явилися перші дошкільні заклади. В Європі, в тому числі і в Росії, такі заклади першочергово були для дітей-сиріт. Пізніше з'явилися благодійні заклади на допомогу сім'ям малозабезпечених верств населення. Потім виникли приватні платні дитячі заклади, куди приходили грати і навчатися діти заможних. Людей, котрі доглядали за дітьми, проводили з ними ігри, заняття, тобто здійснювали виховну роботу, в різних країнах називали по-різному: няні, керівники, вчителі, наставники, вихователі. Варто зауважити, що серед перших педагогів дошкільних закладів чоловіків було більше, ніж у подальшому.

Таким чином, педагогічна професія виникла у зв'язку з об'єктивною необхідністю суспільства. Суспільство існує і розвивається тому, що молоде покоління оволодіває досвідом попередніх поколінь. Передача старшим поколінням і активне засвоєння молодим поколінням соціального досвіду необхідні для життя і праці в суспільстві.

Педагог взаємодіє з конкретною категорією людей: дошкільниками, школярами, студентами, дорослими. Його завдання носять як особистісний, так і суспільний характер – розвиток, навчання й виховання особистості в означеному віковому періоді та підготовка підростаючого покоління до самостійного, активного життя в суспільстві.

Він несе відповідальність за наслідки своєї праці, адже маленька дитина є громадянином і має права і обов'язки, а це означає, що завдання педагога – підтримати її, розвинути в неї моральні почуття, навички вчитися протягом життя.

Особлива увага на сьогоднішній день приділяється підготовці майбутнього педагога (вихователя), який має уміти збагачувати свою професійну компетентність, а саме її теоретичну складову, через вивчення теорії і

практики дошкільної освіти – історично-педагогічної літератури, українських підручників з дошкільної педагогіки, наукових досліджень тощо.

2. Соціальна значущість вихователя ЗДО та його основні функції як представника педагогічної професії. Педагог, де б він не працював – у ЗДО, школі, виші, є представником однієї з найбільш соціально значущих професій. Його діяльність спрямована на розвиток і формування людини. Духовне відтворення людини, формування особистості – призначення педагога в суспільстві. В цьому полягає важлива соціальна функція педагога. Слова “вчитель”, “педагог”, “викладач”, “вихователь” дуже близькі за значенням, оскільки ними називають людей, котрі присвятили себе педагогічній діяльності, вибрали служіння педагогічній професії.

В сучасній науці прийнято поділяти професії на 2 групи: 1 група – представники, які зайняті у виробничій сфері (створюють матеріальні цінності чи беруть участь у створенні матеріальних цінностей); 2 група – представники, які не зайняті у цій сфері. Педагоги не створюють матеріальних цінностей, але вони беруть участь у формуванні людини, як того, хто створює матеріальні цінності, а значить вони прямим чином впливають на розвиток виробничих сил суспільства.

Функція сучасного вихователя – допомагати дошкільникам пристосуватись до соціокультурної ситуації сучасного суспільства, вчити їх жити за законами і нормами, які тут лише зароджуються, а в майбутньому стануть ідеалом. На гуманізмі, повазі до людей інших поглядів, різних національностей і віросповідань має будуватися сучасне виховання. Щоб відповідати сучасним вимогам, педагог має постійно поповнювати знання загальнокультурного і професійного характеру, докладати багато зусиль у своїй роботі, нести відповідальність за свої дії.

Функції педагога зумовлюються вимогами суспільно-економічного розвитку нашого суспільства, особливостями розвитку загальнолюдських і національних моральних цінностей. Як зазначають М. Машовець, В. Дем'яненко, у діяльності вихователя ЗДО виділяють такі функції: *виховна, освітня, оберігаюча, організаторська, інформуюча, здоров'язбережувальна.*

Виховна функція полягає у забезпеченні впливу на особистість дитини дошкільного віку з метою різностороннього розвитку та створення оптимальних умов для її життєдіяльності. Вона реалізується в різних видах діяльності (спілкуванні, трудовій, продуктивних видах, ігровій, навчальній), що ставить за мету формування гармонійно розвиненої особистості в процесі морального, розумового, естетичного, фізичного та трудового виховання дитини.

Освітня виявляється в процесі збагачення дитини знаннями, вміннями і навичками у спеціально організованій навчальній діяльності, окрім ігрової, побутової, трудової та інших. Вихователь вчить дітей рахувати, ознайомлює їх з явищами навколишнього життя, прийомами розв'язання арифметичних задач тощо. Від того, як вихователь навчить дітей, залежить

їхній успіх у першому класі початкової ланки школи. Вихователь має володіти спеціальними вміннями і навичками, тобто вміти малювати, робити різноманітні поробки з паперу, картону, інших пластичних матеріалів, майструвати, декламувати, співати, танцювати тощо.

Оберігаюча функція – це вміння бути хранителем загальнолюдських і моральних цінностей, будувати гуманістичну систему виховання.

Організаторська функція передбачає потребу і вміння організувати дитячий колектив, здійснювати цілеспрямоване керівництво різними видами дитячої діяльності.

Інформуюча функція – це перш за все поширення педагогічних знань серед батьків вихованців, працівників соціальної і виробничої сфер.

Здоров'язберезувальна функція передбачає охорону і зміцнення здоров'я дітей шляхом загартовування, використання форм і засобів фізичного розвитку дітей, проведення відповідної роботи з батьками дошкільників, формування у дітей культурно-гігієнічних навичок, як наприклад: вмиватися, мити руки, охайно одягатися, користуватися носовою хустинкою тощо.

Філософи усіх часів розглядали важливу роль педагога у формуванні особистості дитини, неодноразово підкреслювали значущість цієї професії.

Ян-Амос Коменський (чеський педагог) порівнював учителя з садівником, архітектором, скульптором, полководцем.

Йоганн-Генріх Песталоцці (швейцарський педагог) за власні кошти створював притулки для дітей і своє життя присвятив дітям-сиротам.

Видатний російський педагог К. Ушинський зазначав, що педагогічна діяльність є однією з великих справ історії, на якій живуть цілі покоління і тримається держава.

3. Педагогічна діяльність вихователя. Педагогічна діяльність відноситься до ряду управлінських, оскільки спрямована на стимулювання, організацію, корекцію роботи всіх учасників виховного процесу (дітей, батьків, колег). Будь-який вплив педагога має бути цілеспрямованим, що спонукає ту чи іншу діяльність (мисленнєву, практичну), що надає їй позитивний характер. Педагогічна діяльність має характерні ознаки, спільні з будь-якою іншою діяльністю, а разом з тим відрізняється певними особливостями.

Педагогічна діяльність – це вид соціальної діяльності, спрямованої на передачу культури та досвіду від старших поколінь молодшим; це створення умов для особистісного розвитку та виконання певних соціальних ролей у суспільстві.

Як зазначають науковці, **професійно-педагогічна діяльність вихователя дітей дошкільників** – це така діяльність, змістом якої є таке керівництво діяльністю вихованців у ЗДО, яке забезпечує їхній всебічний розвиток.

У педагогічній діяльності, як зазначають С. Козлова, Т. Куликова, виділяють наступні компоненти: **мотив – мета – предмет – способи здійснення – результат.**

Зокрема від *мотивів*, які стимулюють до педагогічної діяльності, залежить її успіх. Мотиви педагогічної діяльності проявляються на етапі професійного самовизначення, що сприяє обрати педагогічну професію. У сучасних студентів педагогічних закладів мотиви вибору професії часто недостатньо усвідомлені. Часто молоді люди не уявляють головної мети майбутньої професії. Але за роки навчання відбувається зміна мотивів, що спочатку спонукали юнака чи дівчину до вибору професії. Студенти усвідомлюють значущість педагогічної професії, опановують її зміст, технології. Професія набуває особистісний характер, викликає бажання до самовдосконалення.

Мета педагогічної діяльності визначається суспільством. Вона носить узагальнений характер. У кожного педагога трансформується в індивідуальну установку. Наприклад, мета виховання – різносторонній розвиток дитини – в багатьох вихователів ЗДО конкретизується як повноцінна підготовка до життя, до школи, зміцнення здоров'я, формування творчих здібностей.

Своєрідність педагогічної діяльності полягає в особливостях *предмету, об'єкту праці*. В будь-якій діяльності є суб'єкт (той, хто її виконує) і об'єкт (на кого спрямовані зусилля суб'єкта). В педагогічній діяльності в ролі суб'єкта – педагог, об'єкта – вихованець. Об'єкт педагогічного впливу – матеріал, унікальний за своєю цінністю. Це особистість, що розвивається. Характер розвитку залежить від позиції вихователя. Якщо враховувати особливості дитини, потреби, емоції, можливості, то об'єкт педагогічної діяльності стає її суб'єктом. Таким чином, педагогічна діяльність з суб'єктно-об'єктної перетворюється в суб'єкт-суб'єктну, що робить її складною, нестандартною, творчою.

Основне "знаряддя" педагогічної праці – голос (темп, гучність, інтонація, забарвлення, виразність), міміка, пластика, жести. Так звана педагогічна техніка – різноманітні вміння і прийоми особистого впливу педагога на вихованців з метою стимулювання їх активності, які визначають способи здійснення педагогічної діяльності. Педагог повинен правильно обрати відповідний тон і стиль спілкування з дітьми залежно від конкретної ситуації. Важливою є і культура мови – володіння словом, чітка дикція, інтонаційна різноманітність для проявів почуттів.

Особливість педагогічної діяльності полягає в тому, що вихователю не завжди вдається відчувати *результати* своєї праці (побачити результати, наслідки виховних впливів). Вони проявляються в майбутньому.

Педагог, працюючи сьогодні, формує майбутнє. Виховання дитини – колективна справа, турбота про позитивний виховний результат вимагає єдності сил і вимог всіх зацікавлених у цій справі дорослих (вихователів, батьків, завідуючої, методиста, медичного працівника, помічника вихователя, обслуговуючого персоналу, музичного керівника, інструктора з

фізичного виховання). Тому, також варто відмітити колективний характер результату педагогічної діяльності – вихованість дитини-дошкільника.

М. Машовець, та інші науковці звертають увагу на таку сукупність складових професійно-педагогічної діяльності вихователя ЗДО, як: *мета діяльності* (формування гармонійно розвиненої особистості); *суб'єкти діяльності* (діти, вихователі, батьки, педагогічний колектив ЗДО); *об'єкт діяльності* (сукупність дій і операцій, за допомогою яких реалізується діяльність); *процес діяльності* (прийоми і способи впливу педагога на вихованця); *результат діяльності* (рівень сформованості необхідних рис і якостей особистості дитини, рівень його життєвої компетентності).

Об'єктом професійної діяльності бакалавра за напрямом 01 Освіта, спеціальності 012 "Дошкільна освіта" є навчально-виховний процес у закладах дошкільної освіти.

Відповідно до фундаментальної та спеціальної підготовки бакалавр за відповідним напрямом спеціальності може виконувати *певні види професійної діяльності*: догляд за дітьми, змістом є турбота про здоров'я дітей, створення позитивного емоційного стану, ефективного розвивального середовища, надання за потреби першої медичної допомоги; гностично-дослідницька, змістом якої є вивчення індивідуально-особистісних особливостей дітей, збір і аналіз фактів їхньої поведінки тощо; освітньо-виховна діяльність, яка полягає в розробці і реалізації змісту виховання і навчання дітей, відборі прогресивних форм і методів роботи; конструктивно-організаційний вид професійної діяльності вихователя передбачає вміння організувати педагогічний процес у різних вікових групах, використання нових оптимальних форм взаємодії, які забезпечують належний розвиток дітей, моделювання і керівництво різними видами дитячої діяльності. Діагностична професійна діяльність передбачає визначення рівня розвитку дітей, стану педагогічного процесу, визначення результатів власної педагогічної роботи, відповідність їх вимогам часу, використання коригуючи методик. Та консультативно-координаційна діяльність вихователя, змістом якої є збагачення досвіду співробітництва ЗДО, сім'ї і школи, створення середовища, сприятливого для розвитку вільної, творчої, самостійної особистості дитини, використання доцільних форм роботи з батьками на основі індивідуально-диференційованого підходу до різних типів і видів сімей.

Педагогічну діяльність характеризують за *основними функціями*:

1 – навчання: педагогічна діяльність спрямована на керівництво пізнавальною діяльністю; має чітку мету освітню, виховну, розвивальну; використовується в навчальному процесі;

2 – виховання: педагогічна діяльність спрямована на організацію виховного середовища, на керівництво різними видами діяльності вихованців (режим, гра, праця, загартування). Для виховного процесу теж потрібна

мета, але вона має віддалений характер (результат виховного впливу можна помітити не відразу).

Важливо розуміти, що педагогічна діяльність носить: *колективний* (мається на увазі все те, що виховує дітей – батьки, родичі, засоби масової інформації, вихователі, психологи й інші, і дуже важко оцінити внесок кожного у виховання) і *творчий* характер. В. О. Сухомлинський наголошував на тому, що робота педагога – це творчість. *Педагогічна творчість* – необхідна умова сучасного педагогічного процесу.

Педагог – творець духовної сутності людини. Отже, важливо усвідомити, що педагогічна діяльність має включати в себе елементи творчості, адже дитина повинна здобути не лише певний багаж знань не заради похвали і гарної оцінки, але і відчувати потяг і бажання до чогось нового, до творчості (В. Сухомлинський).

4. Творчий характер і рівні творчої діяльності вихователя дошкільного закладу. Творчість педагога обумовлена самою сутністю освітнього процесу. Неможливо передбачити всі ситуації, які можуть виникнути в повсякденному житті вихованців дошкільних установ, учнів школи тощо. А значить, неможливо забезпечити майбутнього педагога готовими порадами, однозначними рекомендаціями. Проаналізувавши конкретну ситуацію, педагог має самостійно прийняти грамотне рішення, проявити ініціативу, творчий підхід. Складні ситуації і проблеми виникають перед педагогом постійно. Отже, в змісті роботи, в підборі засобів і методів впливу на дітей не повинно бути одноманітності. Шаблонність і одноманітність сприяють зниженню інтелектуального зростання, активності, професійності тощо. Де відсутня творчість, там часто присутні формалізм, примітивізм, що в свою чергу негативно впливає на дитину.

Що таке, взагалі, *творчість*? Як зазначають науковці, *творчість* – діяльність, що породжує щось нове, оригінальне, неповторне, унікальне. Це явище специфічне для людини, оскільки завжди передбачає творця – суб'єкта творчої діяльності.

Є різні погляди на педагогічну творчість, різні визначення, але в усіх випадках *основними ознаками* творчого характеру педагогічної діяльності є:

- творча діяльність вихователя органічно пов'язана з вивченням, науковим аналізом і впровадженням педагогічного досвіду;
- творчість з обов'язковою умовою майстерності та ініціативи вихователя (педагог має бути майстром своєї справи);
- творчий характер діяльності педагога включає елемент пошуку (постійне оновлення системи знань або недостатні знання), критичний аналіз;
- творча діяльність вихователя ґрунтується на цілій системі психолого-педагогічних передумов, пов'язаних з мотиваційною, емоційно-вольовою та інтелектуальною сферами психіки людини.

Фахівці виділяють 3 рівні творчої діяльності вихователя:

1 рівень (продуктивний) – дає змогу повторювати досвід інших; практично втілювати вже апробований шлях;

2 рівень (проблемний) – дає можливість вихователю самостійно обирати шлях, незвичний, нестандартний (напр.: апробувати нестандартне заняття);

3 рівень (творчий) – вихователь самостійно визначає найбільш актуальну проблему, яка раніш не розв'язувалась і формулює власне, оригінальне вирішення.

А взагалі, *педагогічна творчість* – обов'язкова умова сучасного педагогічного процесу, центральною фігурою якої є дитина-дошкільник. Дитина – неповторна особистість, яка потребує особливих, індивідуальних способів впливу і форм спілкування. Таким чином, сучасний вихователь має творчо взаємодіяти зі своїми вихованцями, творчо перевтілювати їх.

Як зазначає М. Ярмаченко, *творчість педагогічна* є вищою формою активності й самодіяльності педагогічних працівників. На його думку, це явище охоплює різні сторони педагогічної діяльності – проведення освітньо-виховної роботи, організацію колективу дітей відповідно до їх вікових і індивідуальних особливостей, опрацювання стратегії і тактики педагогічної діяльності з метою оптимального розв'язання завдань всебічного і гармонійного розвитку дітей. Стимулюючим фактором у цьому явищі можуть бути різноманітні форми роботи, такі як: співпраця педагогів з науковцями, підготовка публікацій про кращий досвід на інтернет сторінках, для преси, педагогічні читання, конференції тощо.

Запитання та завдання для самоперевірки:

1. *Кого в суспільстві прийнято називати педагогом?*
2. *Які поняття є синонімами до терміну "педагог" або уточнюють його зміст?*
3. *Які компоненти входять до структури педагогічної діяльності вихователя?*
4. *Які особливості Вашого мотиву вибору професії вихователь ЗДО?*
5. *Чому діяльність педагога називають творчою?*
6. *Розкрити основні функції вихователя ЗДО і їх зміст.*
7. *Розкрити історіогенез виникнення педагогічної професії.*
8. *Обґрунтувати позиції "Вихователем бути легко" та "Вихователем бути складно".*
9. *Дати визначення понять "виховання", "вихователь", "вихованці", "вихований".*
10. *Підібрати висловлювання відомих науковців, фахівців про роль педагога у вихованні підростаючого покоління, про власне важливість процесу виховання.*

Лекція 6

ПРОФЕСІЙНІ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ ЗДО

План

1. Значення дошкільного дитинства для подальшого розвитку особистості.
2. Вимоги суспільства до сучасного закладу дошкільної освіти та до особистості вихователя в ньому.
3. Особливості професіограми вихователя та її основні складові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пихтіна Н., Пісоцька Л. Вступ до спеціальності: Дошкільна освіта: навч. посібник для студентів. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2010. 75 с.
2. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ: Педагогічна думка, 2001. 514 с.
3. Машовець М., Дем'яненко В. Вступ до спеціальності: дошкільна освіта. Модуль 2: навч. посіб. 2-ге вид., допов. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 192 с.
4. Фіцула М. Вступ до педагогічної професії: навч. посіб. для студентів вищих педагогічних закладів освіти. 2-ге вид. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2003. 136 с.
5. Марочко Г. Професіоналізм вихователя дитячого будинку. *Дошкільне виховання*. 2000. № 2. С. 10–11.
6. Савелюк Н. Психологія педагогічна: навч. посіб. для студ. Кременець: КОГПІ ім. Т. Шевченка, 2012. 300 с.
7. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. для студентів. Київ: Академвидав, 2004. 456 с.
8. Сидоренко Т. Творчість у діяльності вчителя. *Рідна школа*. 2001. № 5. С. 55–57.
9. Гавриш Н., Крутій К. Модернізація освіти – прогрес, а не імітація руху. *Дошкільне виховання*. 2015. № 7. С. 6–10.
10. Куліш Т. Наталя Лубенець про особистість та професіоналізм вихователя. *Дошкільне виховання*. 2005. № 2. С. 9–11.

1. Значення дошкільного дитинства для подальшого розвитку особистості. В народі кажуть, що людина двічі живе на світі: перший раз – у дитинстві, другий – у спогадах про нього. Період від народження до вступу до школи відрізняється від усіх послідуєчих життєвих етапів, бо забезпечує загальний розвиток, який служить фундаментом для подальшого розвитку.

Дошкільне дитинство – це етап найбільш стрімкого розвитку дитини, з грандіозними змінами у фізичному і психічному розвитку дитини. Це початковий період фізичного, психологічного і соціального становлення особистості.

Головним "надбанням" для дитини є те, що протягом дошкільного віку дитина стає людиною, наділеною фізичними і психічними якостями, які необхідні кожному члену суспільства. До таких якостей належать: оволодіння основними рухами, мовою, розвиток пізнавальної активності, формування комунікативних умінь, вміння усвідомлено сприймати світ, думати, спілкуватися з іншими, керувати своєю поведінкою тощо.

Кожен із періодів розвитку дитини (а їх *три*, згідно сучасних концепцій періодизації дошкільного дитинства: *немовлячий, раннє дитинство, дошкільне дитинство*) характеризується появою нових можливостей, формуванням загальнолюдських цінностей. Кожен з періодів відмежований один від одного колом досягнень у психічному розвитку дитини. Попередній період створює умови для виникнення наступного і вони не можуть бути змінені у часі.

Від того, яким було дитинство, хто супроводжував дитину в дитячі роки, залежить її майбутнє. На думку В. Сухомлинського, дитинство – це не лише підготовка до майбутнього життя, а й справжнє, яскраве, самобутнє, неповторне життя. Тому, особливо в дошкільному віці необхідно створити сприятливі умови для розвитку дітей, урахування їх вікових, індивідуальних особливостей.

2. Вимоги суспільства до сучасного закладу дошкільної освіти та до особистості вихователя в ньому. Ефективність роботи ЗДО залежить не лише від реалізації програм навчання і виховання, а й від особистості вихователя, його взаємин з дітьми. Безперечно, педагог у сучасному ЗДО має бути: талановитий, висококваліфікований, вдумливий. Це повинна бути людина, що поєднує в собі душевну щедрість, відкритість, любов до дітей з неабиякими уміннями спілкуватися з ними, реагувати на їхні потреби. Власне, педагог має створювати довкола сприятливу атмосферу, має усвідомлювати велику відповідальність за щасливе дитинство дітей, знати закономірності розвитку дитини. Так, за словами Ф. Фребеля, між вихователем і дитиною має бути внутрішнє єднання в настрої, житті, спільній діяльності, грі. Дитина розкриється, якщо з нею працюватиме митець педагогічної справи, а не ремісник. Аналогічною була думка і Л. Толстого, який вказував, що педагог, якому властиві негативні риси, не може добре виховати дітей. С. Русова також наголошувала на важливій ролі у навчально-виховному процесі властивостей особистості, індивідуальності вихователів, їхній освіті, широті світогляду, фаховій підготовці.

Сучасний педагог має прагнути до самовдосконалення, повинен знати і вміти використовувати досягнення науки, формувати оригінальні методи навчання дітей, ефективно працювати з батьками, громадськістю. Хороший педагог, на думку В. О. Сухомлинського, це, насамперед, людина, яка любить дітей, знаходить радість у спілкуванні з ними, вірить у те, що кожна дитина може стати доброю людиною, вміє дружити з дітьми, бере

близько до серця дитячі радощі, знає душу дитини, ніколи не забуває, що і сам був дитиною.

Однією із важливих проблем, з якою стикаються дошкільні установи – психологічна неготовність педагогічного персоналу, невміння працювати злагоджено, бачити в колегах професіоналів. Практично кожен вихователь підсвідомо вважає себе великим професіоналом, ніж його колеги. Але встановлено: чим нижчий професіоналізм педагога, тим вища його самооцінка. Недооцінювання можливостей колег, їхньої майстерності призводить до виникнення конфліктних ситуацій на шляху до інновацій.

Самоцінність особистості вихователя, як і особистості дошкільника – це альфа і омега всього педагогічного процесу. Щоб бути сучасним, прогресивним педагогом, професіоналом, майстром своєї справи важливо навчитися розуміти дитину, її потреби, бажання, перейматися її психоемоційним станом. Уміння розуміти іншого залежить від уміння педагога розуміти самого себе, усвідомлювати власне Я, приймати самого себе.

ЗДО має виконувати декілька основних **функцій**: догляд, виховання, розвиток, навчання.

Догляд за дитиною полягає у створенні у дошкільному закладі умов для охорони життя і здоров'я: дотриманні встановленого режиму дня, здійсненні санітарно-гігієнічних і оздоровчих процедур, правильній організації харчування, побуту.

Розвиток полягає у забезпеченні психолого-педагогічних умов (забезпечення розвивального предметно-ігрового середовища, організація різноманітних видів діяльності тощо) для формування особистості дитини відповідно до її задатків, нахилів, індивідуальних, психічних і фізичних особливостей, культурних потреб.

Виховання – забезпечення умов (визначення змісту, завдань, методів і форм роботи з кожного виховного напрямку) для формування у дітей загальнолюдських ідеалів, цінностей, моральних засад до навколишнього світу, людей, життя, до себе.

Навчання здійснюється завдяки створенню умов для спеціальних педагогічних форм роботи з дітьми (заняття, екскурсії, дидактичні ігри, прогулянки) та різних видів діяльності (ігрової, трудової, спілкування, продуктивної).

Для успішної діяльності вихователь ЗДО має володіти певною сукупністю знань, умінь і навичок. Єдність і взаємодія знань, умінь, позитивних якостей – передумова ефективної реалізації *професійних функцій вихователя ЗДО*.

Таким чином, професійна діяльність педагога ЗДО багатогранна за змістом, умовно поділяється на низку функцій. Сферою педагогічної діяльності охоплені діти, батьки, колеги, сам вихователь, який свідомо удосконалює і свою майстерність, і свою особистість.

3. Особливості професіограми вихователя та її основні складові. Кожна професія вимагає від людини володіння низкою особистісних якостей як базисом для формування професіоналізму в тій чи іншій галузі. На основі них (якостей) у процесі професійної підготовки у педагога мають бути сформовані необхідні професійні вміння. В такому випадку мова йдеться про професіограму вихователя ЗДО.

Що таке *професіограма* взагалі? Як стверджують фахівці у галузі психолого-педагогічних наук, це комплексний систематизований опис конкретного виду роботи; науково обумовлені вимоги до професійних якостей особистості педагога, світоглядних поглядів, загальнокультурних, психолого-педагогічних, спеціальних знань, а також низка педагогічних вмінь і навичок.

Професіограма вихователя – це ідеальна модель педагога, зразок, еталон, у якому відображено важливі особистісні і професійні якості, вміння, навички, а також професійні знання і здібності. Вагомою складовою професіограми може бути *психограма*. Науковцями вона розглядається як опис психологічних вимог до даного виду роботи.

Педагогічні (професійні) знання – знання з різних сфер, які потрібні педагогу не як теоретичний багаж, а як основа необхідних у його діяльності практичних умінь. Крім того, знання формують у вихователя цілісний педагогічний світогляд, що дає можливість формувати власні методи, форми, прийоми, завдання навчання і виховання в конкретній ситуації (знання з дошкільної педагогіки, дитячої психології, вікової фізіології, педіатрії дошкільної та гігієни тощо).

Якими особистісними і професійно значущими якостями має володіти вихователь дошкільної установи? Як зазначають М. Машовець, В. Дем'яненко, це *основні* якості, без яких не може відбутися вихователь і *другорядні*, які є бажаними. До *основних* відносяться: любов до дітей, потреба і здатність надавати їм педагогічну допомогу, що обумовлюється поняттям "гуманність"; соціальна активність; освіченість; загальнолюдські якості, такі як правдивість, чесність, порядність, працьовитість; потреба у самоосвіті; педагогічний такт та інші. До *другорядних* відносяться: почуття гумору, привітність, артистизм, мудрість, життєвий досвід, зовнішня привабливість.

Фахівці зауважують на тому, що існують якості, що є перешкодою в професійній педагогічній діяльності вихователя, оскільки зменшують її ефективність, і ті, які є професійними протипоказаннями. Серед них виокремлюють такі: неорганізованість, невірноваженість, агресивність, нездатність змінювати способи рішення задач відповідно до умов середовища, егоїстичність; наявність шкідливих небезпечних звичок, рукоприкладство, грубість, некомпетентність у питаннях виховання і навчання дітей, безвідповідальність та безпринципність.

Однією із важливих професійних характеристик вихователя є його *майстерність*. Не всіх, звичайно, педагогів можна назвати майстрами

своєї справи. Великий педагог А. Макаренко порівнював мистецтво вихователя зі спеціальністю, якої варто навчатися, так само як навчатися лікарю лікарської майстерності, і так же само як треба навчати музиканта.

З одного боку, як вважають науковці, це найвищий рівень педагогічної діяльності, з іншого – це вияв творчої активності особистості педагога. Як комплекс властивостей особистості (гуманістична спрямованість, професійна компетентність педагога, педагогічні здібності та педагогічна техніка), що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі.

Спрямованість гуманістична – це найважливіша характеристика майстерності. Це спрямованість педагога на особистість іншої людини. Це особистість педагога, яка втілює в собі моральність, активну життєву позицію. Бажає оцінювати свою діяльність і діяльність дітей з позиції відповідальності й об'єктивності.

Професійна компетентність педагога – основа педагогічної майстерності. Змістовим наповненням цього явища є знання різних психолого-педагогічних наук і методик виховання. Але вони мають носити вигляд не "багажу знань", а бути тим орієнтиром, який дає можливість самостійно аналізувати, робити висновки, узагальнювати. Часто буває так, що студент дуже багато знає, але йому дуже важко реалізувати себе в практичній діяльності, перебуваючи в дошкільному закладі. Все це свідчить про те, що існують індивідуальні передумови успішної діяльності, стимулятори професійного зростання – це здібності.

Педагогічна техніка – це форма організації поведінки педагога, пов'язана з умінням володіти собою (станом, настроєм, мовленням, увагою тощо), і впливати на інших за допомогою вербальної і невербальної взаємодії.

Велике значення у професійній діяльності вихователя мають сформовані педагогічні вміння. Серед них: *комунікативні*, які пов'язані зі здатністю фахівця встановлювати контакти з дітьми, їх батьками, колегами; *конструктивні*, які мають на меті вміння педагога планувати освітньо-виховну роботу відповідно до вимог БҚДО та діючих програм, вибирати раціональні форми, методи і види роботи, здійснювати особистісно орієнтований підхід до дітей; *дидактичні*, пов'язані з поданням змісту навчального матеріалу дітям, з урахуванням вікових і індивідуальних особливостей, керівництвом самостійною діяльністю дітей; *організаторські* включають в себе вміння організовувати і здійснювати керівництво дитячим колективом, забезпечити педагогічно доцільну діяльність дитячого колективу; *перцептивні вміння* пов'язані зі здатністю вихователя адекватно сприймати і розуміти дитину, її психічний стан, спостерігати за малюком, щоб мати змогу зрозуміти стан дитини в конкретній ситуації; *сугестивні вміння* пов'язані зі спонуканням дітей до конкретних дій; *пізнавальні* – вивчення дошкільнят, складання психолого-педагогічних характеристик,

аналіз психолого-педагогічної літератури тощо. Окремий пункт займають *спеціальні вміння (або прикладні)*, які доповнюють і збагачують діяльність педагога. Це вміння співати, танцювати, декламувати, читати вірші, шити, в'язати, вирощувати квіти, виготовляти іграшки-саморобки тощо, саме вони сприяють формуванню у дітей умінь і навичок творчого характеру. Неабияке значення у професійній діяльності вихователя має вміння одягатися з урахуванням індивідуальних особливостей, стилю, вимог культури та діяльності; регулювати власну поведінку та емоції; обирати раціональну тактику дій відповідно до педагогічних завдань; володіти педагогічним адаптованим мовленням, мімікою, жестами тощо; вміти застосовувати знання про психіку людини для розв'язання практичних задач. Всі попередньо озвучені вміння відносяться до явища "*педагогічної техніки*".

Для досягнення високих результатів у навчально-виховній роботі вихователь має мати розвинені певні здібності. **Здібності** – властивості особистості, які зумовлюють швидке опанування та здійснення педагогічної діяльності. Зокрема, виділяють 4 групи здібностей (за Ф. Гоноболіним):

- 1 група – *рефлексивно-гностичні* – проявляються в аналізі і розумінні педагогом дітей, батьків, колег, виявленні інтересу до них, прояву творчості у роботі;

- 2 група – *дидактичні* – пов'язані з методикою подачі і викладу навчального матеріалу (підбір і методично правильний виклад зрозумілого, цікавого і доступного матеріалу дітям);

- 3 група – *інтерактивно-комунікативні* (інтерація – взаємодія двох людей) – сюди входить організація взаємодії на основі педагогічної вимогливості, педагогічного такту, вольового впливу на дитину, батьків, сприяючи залученню до певної діяльності, налаштування на співпрацю;

- 4 група – *мовленнєві* – здібності, які впливають на виразність мовлення (інтонація, яскравість у викладі тощо).

До *основних компонентів психограми педагога* відносяться (Н. Савелюк): *психофізіологічні особливості*, пов'язані зі стресостійкістю вихователя, оскільки він працює в умовах постійного психоемоційного напруження, готовністю фахівця до щоденних непередбачуваних ситуацій; *комунікативні особливості* – це, перш за все, володіння вихователем чітким і виразним мовленням, наявність високого рівня комунікабельності та емпатійності, відсутність дефектів мовлення, підвищеного егоцентризму; *інтелектуальні особливості*, цей компонент характеризують високий рівень розвитку пізнавальних процесів, грамотне мовлення, ерудованість, широта світогляду, здатність до творчості; *особливості емоційно-вольової сфери*, пов'язані з умінням контролювати власну поведінку та емоції, стриманістю, відповідальністю та *загальні особистісні особливості* – це перш за все безкорислива любов до дітей, відсутність байдужості до людей взагалі.

Запитання та завдання для самоперевірки:

1. У чому полягає подібність і відмінність функцій ЗДО і вихователя?
2. З'ясувати роль професіограми у фаховій підготовці вихователя ЗДО?
3. Розкрити структуру професіограми вихователя дошкільного закладу.
4. Дати визначення поняття "психограма".
5. Розкрити структуру психограми педагога.
6. Знайти в педагогічній літературі висловлювання відомих фахівців стосовно ролі дорослого (вихователя, батьків) у формуванні особистості дошкільника.
7. Розкрити взаємозв'язок явищ "якості", "вміння", "здібності".
8. Які вимоги до вихователя ЗДО висуває суспільство?
9. В чому полягає значення періоду дошкільного дитинства?
10. Якими спеціальними вміннями наділені Ви?

Лекція 7

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ВИХОВАТЕЛЯ

План

1. Основні положення про культуру педагогічного спілкування.
2. Стили педагогічного спілкування.
3. Види та особливості бар'єрів, які виникають у спілкуванні між вихователем і дитиною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пихтіна Н., Пісоцька Л. Вступ до спеціальності: Дошкільна освіта: навч. посібник для студентів. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2010. 75 с.
2. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ: Педагогічна думка, 2001. 514 с.
3. Машовець М., Дем'яненко В. Вступ до спеціальності: дошкільна освіта. Модуль 2: навч. посіб. 2-ге вид., допов. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 192 с.
4. Фіцула М. Вступ до педагогічної професії: навч. посіб. для студентів вищих педагогічних закладів освіти. 2-ге вид. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2003. 136 с.
5. Алексюк А. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: підручник. Київ: Либідь, 1998. 560 с.
6. Савелюк Н. Психологія педагогічна: навч. посіб. для студ.. Кременець: КОГПІ ім. Т. Шевченка, 2012. 300 с.
7. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. для студентів. Київ: Академвидав, 2004. 456 с.
8. М'ясоїд П. Загальна психологія: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2000. 479 с.
9. Зимняя И. Педагогическая психология: учебник для вузов. 2-е изд., доп., испр. и перераб. Москва: Логос, 2002. 384 с.
10. Мостова І. Навчання без надмірних зусиль. Чернівці, 2000. 96 с.
11. Поніманська Т., Дичківська І. Дошкільна педагогіка. Практикум: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів, спеціальність "Дошкільне виховання". Київ: Видавничий Дім "Слово", 2004. 352 с.

1. Основні положення про культуру педагогічного спілкування.

Спілкування – соціально-психологічне явище, яке виникає в процесі суспільно-трудової діяльності як потреба людей сказати щось одне одному. Спілкування має велике значення, розширює загальний світогляд людини. Як зазначає П. М'ясоїд, спілкування склалося в процесі спільної діяльності, де спочатку відіграло другу роль: супроводжувало певні дії. Саме із ускладненням діяльності спілкування набуває більшої самостійності, воно починає виконувати функцію передачі молодому поколінню форм культури і досвіду. Дитина дошкільного віку потребує активних рухів,

взаємодії з іншими, самостійності, брати участь у житті дорослих, спілкування тощо. Власне, задовольняючи потребу в спілкуванні, малюк оволодіває мовленням, освоює соціальні норми, культуру, формує світогляд. Недарма одним із провідних видів діяльності дитини немовлячого віку є емоційне спілкування та емоційно-предметне, яке збагачує дитину новими враженнями, формує перші уявлення про найближче оточення.

Як зазначають Т. Поніманська, І. Дичківська, *спілкування* – форма активності особистості, яка породжується потребами у спільній життєдіяльності та обміні інформацією; прояви прослідковуються у встановленні і розвитку контактів між людьми.

Як зазначають науковці, існує кілька різновидів спілкування. За характером професійної діяльності, складовою якої воно є, на перший план, за складністю розв'язання задач, виступає *педагогічне спілкування*.

Педагогічне (професійне) спілкування – це процес взаєморозуміння і взаємодії між вихователем і вихованцями; уміння передавати інформацію, розуміння стану дитини, управління власним психічним станом. *Культура педагогічного спілкування* – один з аспектів професіограми педагога.

Загальноприйнятою є позиція у структурі спілкування виділяти: **комунікативний компонент** (передбачає інтенсивний обмін інформацією); **інтерактивний** (організація взаємодії між партнерами по спілкуванню, що передбачає дві лінії: кооперація (співпраця), конкуренція (конфлікт)); **перцептивний** (процес сприймання один одного в процесі спілкування).

Комунікативний компонент займає особливе місце в роботі педагога. Важливими в цьому процесі є врахування володіння комунікативними засобами, рівня поінформованості дітей, використання вербальних і невербальних засобів комунікації, чіткість, лаконічність, виразність, змістовність мовлення. Нехтування одним із вище зазначених явищ може призвести до виникнення бар'єрів спілкування.

На думку фахівців, інтерактивна складова прямо пропорційно пов'язана зі стилями взаємодії. А саме, якщо педагогові притаманний демократичний стиль, то з таким дорослим малюком дуже цікаво, вони отримують захоплення і позитивні емоції від процесу спілкування і взаємодії. Зазвичай такий педагог реалізує особистісно орієнтований підхід, враховує інтереси всього колективу, співпрацює з дітьми і батьками вихованців на засадах кооперації. І навпаки, якщо вихователю притаманний авторитарний стиль, то в дітей зникає бажання і потяг до чогось нового, з'являється занижена самооцінка, а це в свою чергу, призводить до небажання спілкуватись і взаємодіяти з таким дорослим. У такому разі мова йде про співпрацю на засадах конфлікту.

Перцептивний компонент пов'язаний з адекватним сприйманням і ставленням педагога і вихованців один до одного в процесі їхньої взаємодії. Хоча участь дорослого в цьому процесі більш вагома, тому що саме

дорослий є ініціатором взаємодії. Якщо відношення дорослого до дитини відповідне, а значить, базується на реальних підставах, то і результат такого спілкування буде належним. Часто відбувається так, що дорослі серед групи дітей вибирають собі "любимчиків", через призму покірності, зразкової поведінки, відповідного рівня розвитку тощо. Водночас інших дітей "не помічають", і часто лише через те, що вони можливо трішки активніші за своїх однолітків, можливо мали попередньо моменти негативного спілкування з дорослим і на засадах невдалої раніш взаємодії педагога будують наступну. Лише життєвий досвід педагога, його адекватна позиція, майстерність дадуть змогу побачити у поведінці, вчинках вихованців позитивні моменти, що дозволить дорослому правильно зрозуміти і підійти до виховання дитини, використати відповідно адекватні засоби впливу на неї.

Отже, *функціями педагогічного спілкування є*: налагодження контакту вихователя з дітьми, колегами, батьками; вплив вихователя на розвиток позитивних якостей вихованців; передача досвіду підростаючому поколінню.

Особливості поєднання цих елементів у процесі взаємодії призводить до виникнення *стилю спілкування*.

2. Стилі педагогічного спілкування. Існує 3 *стилі спілкування*: авторитарний, демократичний, ліберальний. Розглянемо кожен з них у плані відношення вихователя до дитини, колег, роботи. Зокрема, **авторитарний стиль спілкування** – це спілкування, коли вихователь має домінуюче (панівне) ставлення до дітей (жорсткі, наказові, командні звертання; відношення, як до безправних істот; завищені вимоги). По відношенню до колег – бажає отримати похвалу, дорослий діє на засадах моралі, часто розв'язує проблеми конфліктним шляхом. У трудовій діяльності бажає похвали у керівництва, найчастіше послуговується традиційними методами і прийомами роботи, чітко дотримуючись змісту програм розвитку дитини дошкільного віку. Така позиція вихователя найчастіше забезпечує психологічний дискомфорт дітям і колегам.

Особливістю ліберального стилю спілкування є те, що в процесі взаємодії педагог не має чітких і постійних вимог до дітей: звертання до дітей то у формі прохання, то наказове; вихователь завжди поспішає, не маючи бажання розібратись у тому чи іншому питанні; ласкавий і доброзичливий на словах.

Демократичний стиль спілкування – спілкування на рівних правах. Для даного стилю характерно: позитивне ставлення вихователя до дітей; глибоке розуміння дитини; стимулювання її до творчості, ініціативності; звертання у формі порад, вимоги відповідають можливостям дітей; уміння спілкуватися; не бути провокатором (ініціатором) конфліктних ситуацій. Дорослий найчастіше намагається зрозуміти внутрішній стан дитини, її бажання, інтереси, настрої. Для такого вихователя характерна діалогічна позиція, що в свою чергу, забезпечує дитині психологічний комфорт, а

значить, наявність позитивного настрою та відсутність негативних проявів. Такий педагог потребує аналізу власних якостей і вчинків, навчально-пізнавальної діяльності дітей. Для нього характерними є: особистісно-професійний розвиток, уміння розв'язувати робочі проблеми мирним шляхом, використовувати нетрадиційні форми взаємодії в процесі освітньої діяльності з дітьми, співпраця та співтворчість з суб'єктами діяльності.

3. Види та особливості бар'єрів, які виникають у спілкуванні між вихователем і дитиною. Існують випадки, коли контакт вихователя з дітьми, батьками, колегами ускладнюється, тоді говорять про *бар'єри у спілкуванні*. Їх розрізняють декілька видів:

- *соціальний* – пов'язаний з домінуванням дорослого над дитиною, батьками, колегами (можливі причини домінування: статус вихователя (наявність вищої освіти), суб'єктивна неприязнь тощо);

- *смысловий* – викликається неадаптованим мовленням педагога (незрозумілі слова, наукові терміни); наприклад, від того, наскільки педагог використовує адаптовані комунікативні засоби, враховує міру обізнаності дітей можливі *бар'єри спілкування*;

- *фізичний* – простір у спілкуванні (дистанція між педагогом, батьками, дітьми) тісно пов'язаний із соціальним бар'єром;

- *психологічний*, який характеризується незбігом настанов або боязні дитячого колективу, попереднім негативним досвідом, невдалим наслідуванням когось із колег (за В. А. Кан-Каліком).

Зокрема, незбіг настанов може виникати тоді, коли вихователь намагається налаштувати на певний вид діяльності, а діти – байдужі, або байдужі батьки, колеги. Бар'єр боязні дитячого колективу може виникнути в той момент, коли в педагога має місце боязнь не справитись з колективом дітей, або він має недостатній досвід роботи, або ж бракує психолого-педагогічних знань. Бар'єр попереднього негативного досвіду взаємодії може виникати через певні причини попереднього негативного контакту із дітьми, дитячим колективом, де має місце налаштування себе на подальшу негативну взаємодію. Бар'єр наслідування може мати місце тоді, коли вихователь некритично бере за зразок поведінку одного із педагогів і не враховує при цьому особливості дітей, ситуації, власних можливостей тощо.

Запитання та завдання для самоперевірки:

1. *Враховуючи необхідність здійснення індивідуального підходу до дитини у навчально-виховному процесі, з'ясуйте, який із стилів спілкування авторитарний, ліберальний чи демократичний є складовою навчально-дисциплінарної, а який особистісно орієнтованої моделей навчання?*

2. *Розкрити спільне і відмінне між явищами "спілкування" і "педагогічне спілкування".*

3. *Розкрити зміст компонентів структури спілкування.*
4. *З якими бар'єрами спілкування Ви зустрічались? Обґрунтувати власну думку.*
5. *Розмежувати дві позиції для представників авторитарного і демократичного стилів "Роби так як я", "Роби разом зі мною".*
6. *Як називається явище, що призводить до виникнення стилю спілкування?*
7. *Розкрити за критеріями (ставлення до дітей, до власної роботи, життєва позиція) і проявами характеристики представників авторитарного і демократичного стилів спілкування.*
8. *Який характер спілкування характерний для дитини раннього віку?*
9. *Поміркуйте і скажіть, від чого залежить ефективність педагогічного спілкування?*
10. *Розкрити основні функції педагогічного спілкування.*

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4

САМООСВІТА, САМОВИХОВАННЯ І САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Лекція 8

САМООСВІТА І САМОВИХОВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА. ЗМІСТ, ВИДИ І МЕТОДИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

План

1. Роль самоосвіти і самовиховання у процесі вишівської підготовки фахівців.
2. Самовиховання студента під час навчання та самоосвіти.
3. Особливості самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пихтіна Н., Пісоцька Л. Вступ до спеціальності: Дошкільна освіта: навч. посіб. для студентів. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2010. 75 с.
2. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ: Педагогічна Думка, 2001. 514 с.
3. Машовець М., Дем'яненко В. Вступ до спеціальності: дошкільна освіта. Модуль 2: навч. посіб. 2-ге вид. допов. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 192 с.
4. Фіцула М. Вступ до педагогічної професії: навч. посіб. для студентів вищих педагогічних закладів освіти. 2-ге вид. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2003. 136 с.
5. Мостова І. Навчання без надмірних зусиль. Чернівці, 2000. 96 с.
6. Закон України "Про вищу освіту". Київ, 2014.
7. Грищенко С. Самовиховання особистості: монографія. Чернігів: Чернігівський державний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2009. 252 с.
8. Бойправ М. Психологія виховання та самовиховання: навч.-метод. посіб. для студ. пед. спец. вищих навч. закл. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2007. 109 с.
9. Ковалев А. Личность воспитывает себя. Москва: Политиздат, 1983. 256 с.
10. Зимняя И. Педагогическая психология: учебник для вузов. 2-е изд., доп., испр. и перераб. Москва: Логос, 2002. 384 с.
11. Пащенко Т. М. Засоби активізації пізнавальної діяльності в процесі самостійної роботи студентів. Нові технології навчання: навч.-метод. зб. Київ, 2004. Вип. 39. С. 195–200.

1. Роль самоосвіти і самовиховання у процесі вишівської підготовки фахівців. У зв'язку з підвищенням значущості освітньо-виховної функції і особливо освітньої функції дошкільної установи високі вимоги

ставляться до педагога, який постійно повинен поповнювати багаж своєї загальнокультурної і професійної підготовки. Для фахової діяльності педагога необхідними є **самоосвіта, самовиховання і самостійна робота**.

Самоосвіта як явище завжди цікавило і цікавить психологів, філософів, педагогів. Вони розглядають його як систематичне самостійне навчання особистості; компонент навчання, в тому числі і вишівського; джерело отримання знань; процес, який сприяє розвитку особистості тощо.

Самоосвіта – освіта, яка набувається без проходження курсу навчання у навчальному закладі, сприяє поглибленню, розширенню досвіду особистості, міцному засвоєнню знань. Самоосвіта – активна, цілеспрямована пізнавальна діяльність людини, пов'язана з пошуком і засвоєнням знань у галузі, що її цікавить. **Мета самоосвіти** – поступальний розвиток своєї особистості, ріст професійної майстерності.

Такі науковці, як С. Грищенко, А. Громцева, А. Ковальов акцентують увагу на двох видах самоосвіти, в основу яких покладено міру самостійності суб'єкта (школяра, студента): *супутній і автономний*.

Що стосується супутньої самоосвіти, то науковці зазначають, що саме вона спонукає і направляє навчальний процес у школі, ЗВО, курсах і т. п. У цьому випадку, людина лише самостійно виконує дане їй завдання або поглиблює те, що дано на лекції, а значить може дещо виходити за рамки програми знань, та переходити на вищий щабель самонавчання.

Щодо автономної самоосвіти, то зазвичай це явище пов'язано з вивченням особистістю будь-якого питання, але спонукання до його опанування відбувається не ззовні, а з потреб чи інтересів самої людини. Тоді студент чи учень сам визначає цілі самонавчання і параметри інформації, які мають бути засвоєні.

У навчанні часто приходиться поєднувати різні види самоосвіти. Найчастіше, як доводять фахівці, в університетському періоді функціонує супутня самоосвіта, а вже у зрілому – автономна.

Процес самоосвіти розпочинається з самоусвідомлення, розуміння самого себе, що поєднується з мотивами і функціями самоосвіти. Види мотивів, основні функції і сутність самоосвіти подані у табл. 1.

Отже, самоосвіта вагома складова у професійній підготовці фахівців, бо саме вона є процесом, що сприяє розвитку людини, її самостійності, довільної уваги, інтелектуальної сфери тощо.

Як зазначає М. Бойправ, **самовиховання** – це вищий рівень виховання, який полягає в цілеспрямованій систематичній роботі людини над собою, своїм майбутнім, над формуванням і розвитком якостей, які відповідають певному ідеалу. Саме цей процес спрямований на подолання різних недоліків.

Мотиви і функції самоосвіти особистості

Мотиви самоосвіти	Сутність самоосвіти	Функції самоосвіти
<i>Мотив</i> – це внутрішнє бажання досягти мети, яка стоїть перед вами. Мотиви – система мотивів, що визначають конкретні форми діяльності і поведінки людини. ● мотиви обов'язку (полягають в значущості власної діяльності: для себе, для когось, для суспільства); ● мотиви особистого успіху (прагнення похвали, бажання переваги над іншими); ● пізнавальні мотиви	<i>Самоосвіта</i> – полягає у свідомій самоорганізації процесу засвоєння знань і набуття необхідних навичок. Ефективність самоосвіти залежить від мотивів	● екстенсивна – накопичення, набуття нових знань; ● компенсаторна – усвідомлення недостатнього рівня знань (у певній сфері) і прагнення їх здобути; ● саморозвивальна – вдосконалення пам'яті, мислення, особистісних якостей, характеру тощо; ● комунікативна – встановлення зв'язків між науками, професіями, представниками різних верств, вікових категорій; ● психологічна – вміння усвідомлювати перспективу власного професійного розвитку, зміцнювати свої сильні сторони, прагнути перейти на творчий рівень роботи; ● геронтологічна – підтримання зв'язків зі світом і через них – життєздатності організму

На думку психологів, **самовиховання** – це свідомо діяльність, спрямована на повну реалізацію себе як особистості (в навчанні та вихованні). Самовиховання є однією з найважливіших умов досягнення успіху в навчанні, професійній діяльності і взагалі у житті. Самовиховання – усвідомлена, цілеспрямована діяльність людини, спрямована на самовдосконалення, самоосвіту, вироблення позитивних і подолання негативних

особистісних якостей. Як приклад: для підвищення рівня пам'яті починаєш тренувати пам'ять (запам'ятовування слів, цифр, номера телефонів історичних дат тощо); хочеш виховати сміливість – тренуєш сміливість (заходиш у темну кімнату); хочеш стати "як ідеал" – робиш все для того, щоб стати як він.

Самовиховання відбувається у кожному вчинку, дії, під час спілкування, наодинці із самим собою. Воно спрямовано на єдність багатьох складових розвитку (естетичного, розумового, морального, фізичного, світоглядного). Фундамент його закладається в дошкільному та молодшому шкільному віці. Усвідомлена потреба з'являється у школярів підліткового віку, поглиблюється у юнацькому і досягає апогею у дорослому віковому періоді.

Як переконують фахівці у галузі психології, філософії, педагогіки перш ніж здійснювати управлінську діяльність іншими, варто зуміти управляти собою, а саме: стримувати свої емоції, зосереджувати увагу на необхідному, вміння долати труднощі, бути організованими і дисциплінованими, навчитися бачити проблеми, їх приймати і творчо вирішувати.

I. Мостова акцентує увагу на тому, що самовиховання можливе за наявності в людини здатності ставити перед собою мету. I наголошує, що воно нерозривно пов'язане із здатністю особистості до самоаналізу та самооцінки, з умінням контролювати поведінку і діяльність, співвідносити її з вимогами соціуму і власними.

Процес самовиховання починається з того моменту, коли людина усвідомлює себе як особистість, розуміє норми і вимоги суспільства, власні потреби і можливості, спроможна адекватно оцінювати свої вчинки і поведінку. Отже, самовиховання бере свій початок у підлітковому віці, але ефективним стає лише тоді, коли людина стає дорослою.

Таким чином, явище "самовиховання" – складна діяльність, яка потребує постановки мети, формулювання конкретних завдань, розробки програми, планування роботи, обліку і контролю за ходом самовиховання. Вона впливає на формування в людини відповідальності за власну поведінку, характер, діяльність тощо.

Прояви самовиховання спостерігаються вже в дошкільному віці, коли малюк регулює свою поведінку відповідно до уявлення про те, що добре і що погано, розвиває свої сили, коли грається з однолітками чи виготовляє аплікативний виріб. Але такий характер самовиховання стихійний, дитина на даному етапі не спроможна усвідомити, що вона себе таким чином удосконалює. Але вже у шкільному віці під впливом виховних впливів формується у дитини, підлітка, юнака і дівчини ідеал справжньої людини.

Успіх у самовихованні залежить від підготовленості людини до такої діяльності, тобто від знань, умінь і навичок роботи над собою.

На які ж чинники самовиховання вказують науковці? Серед них виокремлюють наступні: здатність логічно мислити, вміння аналізувати свій вчинок, що впливає вихованню вимогливості до себе; саморегуляція;

прагнення до ідеалу; цілеспрямована, свідома і систематична робота над собою; навчально-педагогічна співпраця; вміння аналізувати власні якості і оцінювати їх з урахуванням вимог; взаємозв'язок з розвитком колективу, оскільки він висуває вимоги до кожного учасника; керівництво процесом з боку педагогів і батьків та інші.

Самоосвіта неможлива без самовиховання. Оволодіваючи знаннями, особистість формує себе, власну життєву позицію. Таким чином, *самоосвіта є в той же час і самовихованням.*

Самоосвіта активізує розумову діяльність, тренує волю, формує волеволі якості, а саме організованість, завзятість, наполегливість. Такі люди, які нею займалися, за дослідженням науковців, є знаючими, працелюбними, волеволі, що свідчить про вплив самоосвіти на самовиховання особистості.

Самоосвіта розглядається як цілеспрямована самостійна діяльність людини з особистісного самовдосконалення і включає два самостійних процеси – самонавчання і самовиховання.

2. Самовиховання студента під час навчання та самоосвіти. *Взагалі, займаючись самовихованням, варто визначити мету, завдання та основні методи цього явища.*

Займаючись самовихованням треба виявити особливості власного характеру, які заважають у житті, а саме гарно вчитися, належно працювати, легко і невимушено спілкуватися. Для того, власне, щоб себе виховувати, треба знати себе, а саме сильні і слабкі сторони. Зазвичай фахівці рекомендують починати самовиховання з *самопізнання*, дослідження самого себе.

Взагалі, психологи виділяють 3 основні методи самовиховання: самопізнання, самовладання, самостимулювання.

У психологічній та педагогічній літературі виділяють такі основні **методи пізнання власного "Я":**

1. Отримання оцінки нашої поведінки і наших вчинків з боку батьків, друзів, знайомих (вербальний і невербальний зворотній зв'язок).

2. Порівняння (як правило, ми порівнюємо себе з братами, сестрами, друзями, однокурсниками та іншими людьми, з якими перебуваємо в близьких стосунках). Проте до цього методу треба підходити обережно, оскільки результати самопізнання при порівнянні залежать від багатьох факторів: від самої особистості, з якою ми себе порівнюємо; від думки колективу, в якому ми знаходимося; від суспільної ролі, яку ми виконуємо тощо.

3. Самоспостереження (інтроспекція – погляд на самого себе). Суть методу: ми самі спостерігаємо за своїми діями, вчинками, думками і при цьому самі ж даємо їм оцінку. Тобто здійснюємо ще й самоаналіз і самооцінювання (процес оцінювання). Всі ці методи мають свої позитивні і негативні риси.

4. Самотестування – застосування різних тестів для визначення рис власного характеру, особливостей пам'яті, уваги, мислення тощо.

Визначаючи *мету* самовдосконалення, важливо відповісти на питання: "Яким я хочу бути?", "Для чого я хочу таким бути?". Так, ставлячи перед собою мету краще вчитися, треба визначитись і в тому, для чого мені це потрібно: щоб стати кращим у своїй групі; щоб отримати диплом з відзнакою; щоб заробити похвалу батьків, викладачів; щоб краще оволодіти професією; щоб довести собі та іншим, що я не такий нерозумний, як вони гадають і здатен на більше, ніж вони очікують. Але до самопізнання треба готуватися морально. Як і в кожного явища має свої позитивні і негативні сторони.

Самопізнання може приводити до неспокою, заздрості, незадоволення самим собою тощо. Треба критично все сприймати, не сприймати все на віру, тому що думки і бачення інших можуть бути не вірними з різних причин. Причому методи самопізнання мають використовуватися в комплексі, а не окремо один від одного.

О. Орлов, М. Бойправ наводять такі приклади завдань самовиховання: 1) досягнення згоди з самим собою; 2) досягнення гармонії з оточуючими людьми; 3) подолання поганих звичок; 4) контроль над своїми потребами; 5) розвиток здібностей; 6) оволодіння мисленням.

Самовладання може проходити у двох напрямках, залежно від завдань самовиховання: *самостримування* (використовується тоді, коли людина має на меті загальмувати свої різні небажані показники) або *самоактивізація* (з метою досягнути ідеалу, бажаних властивостей).

Основними прийомами цього методу є: самопереконавання, самоконтроль, самонаказ, самонавіювання та ін.

Самостимулювання здійснюється за використання самозаохочування, самопокарання, самоствердження, та інших способів самовпливу.

Самопереконавання – процес доведення собі необхідності розвитку окремих якостей чи властивостей особистості, необхідності певних дій. *Самоконтроль* у психології один із видів усвідомленої регуляції людиною власної поведінки та діяльності з метою забезпечення відповідності їх результатів поставленим цілям, висунутим вимогам, правилам, зразкам. Метод *самонаказу* передбачає внутрішню команду людини до дії. Прийняття особистістю твердого рішення ніколи не відступати від власних принципів, завжди поводитись належним чином. *Самонавіювання* – психічний вплив людини на саму себе, процес формування у себе нових установок, шляхом повторення про себе словесних формул ("Я спокійно вислуховую зауваження").

Самозаохочення застосовують у випадках, коли студент, долаючи труднощі, виконав складне завдання. До нього вдаються, коли варто подолати негативні риси характеру. *Самосхвалення* – похвала, нагородження

самого себе. *Самопокарання* – метод, який передбачає обмеження або заборону щодо певної поведінки, вчинків, дій.

На етапі контролю і регуляції використовують прийоми *самоконтролю, самозвіту, самооцінки та інші*.

Самозвіт – звітування особистості подумки перед собою про виконання взятих зобов'язань, плану самовиховання, програми самовиховання. Самозвітом можна займатися щоденно, зазначаючи, що зроблено протягом дня у плані вдосконалення своєї особистості.

Самооцінка – судження людини про міру наявності у неї тих чи інших якостей, властивостей у співвідношенні їх з певним еталоном, зразком.

На етапі планування роботи над собою використовують самозобов'язання, особистий план роботи над собою, програму самовиховання, девіз життя. *Самозобов'язання* – письмово оформлені зобов'язання перед собою за певний період часу домогтися сформувані у себе конкретних позитивних якостей чи позбутися якихось недоліків. Вони можуть бути оформлені у вигляді власних правил поведінки.

Велику роль у досягненні мети самовдосконалення відіграє і *установка* – стан готовності до певної активності, спрямований на задоволення тієї чи іншої потреби (я здатен, я можу чогось досягти).

Аутогенне тренування і психолого-педагогічні тренінги – найбільш дієві способи самовдосконалення. Вони дозволяють педагогу підвищити власну пізнавальну активність, оволодіти необхідними практичними знаннями, вміннями і навичками в стінах дошкільного закладу. Окрім цього, це дає можливість вихователям оволодіти прийомами саморегуляції, що призводить до формування вміння долати неприємності, переживання, напруженість, стресові ситуації через самонавіювання.

(Приклад психолого-педагогічного тренінгу **"Моє розуміння іншого"**. Мета: знаходження взаєморозуміння, відчуття чуйності і бережливого ставлення до партнера. Вправа 1. "Їжачок". Одна людина згортається в клубочок. Інша намагається його розгорнути, не застосовуючи силу. Варто створити такі умови, які викликають бажання їжачка самому розгорнутися. Потім вихователі обмінюються ролями і враженнями. Вправа 2. "Сліпий і поводитир". Поводир має провести сліпого, лише торкаючись долоні знизу, між перешкодами. Сліпий має повідомляти про свої відчуття, думки, уявлення вголос. Потім вихователі обмінюються ролями. *Та інші вправи*. Тренінг **"Вихователь – дослідник"**. Вправа 1. "Хто я". Педагоги розподіляються на пари, стають в коло і у парах розповідають, що вони знають один про одного. Потім зовнішнє коло пересувається вправо на одну людину, і знову продовжується обмін думками. Вправа 2. "Що я дізнався про себе". Кожний розповідає, що нового він відкрив про себе після першої вправи, які враження в нього склалися).

3. Особливості самотійної роботи здобувачів вищої освіти. У загальному розумінні **самотійна робота** – діяльність особистості, яка

здійснюється відповідно до поставлених керівником цілей, але без його безпосередньої участі. Самостійна робота може розглядатися як форма вияву пізнавальної діяльності, як її вид або метод, як навчальне завдання. Під час самостійної роботи пізнавальний процес відбувається на основі досягнення цілей, поставлених іншою особою – викладачем. *Самостійна робота при зацікавленому ставленні до неї студентів переростає в їх самоосвітню діяльність.* Це відбувається тоді, коли вони свідомо засвоїли цілі самостійної роботи, за власним бажанням роблять усе, щоб їх досягти. Це різноманітні види індивідуальної та колективної навчальної діяльності студентів, яку вони здійснюють під час аудиторних занять, чи вдома відповідно до завдань, але без безпосередньої участі викладача.

Найпоширеніші види самостійної роботи: робота з підручниками, навчальними посібниками, першоджерелами; розв'язання педагогічних задач; самостійні спостереження; лабораторні роботи; науково-дослідна робота. За дидактичними цілями самостійна робота студентів поділяється на види за змістом діяльності: підготовка; засвоєння нових знань; тренувальна; узагальнюючо-повторювальна; контрольна. Завдання для самостійної роботи можуть бути індивідуальними і фронтальними (за М. Ярмаченко).

Організація навчальної діяльності студента включає аудиторну, домашню, індивідуальну, самостійну роботу з навчального предмета.

Що ж таке самостійна робота студента (СРС)? Це навчальна діяльність студента, яка планується і виконується за завданням і під керівництвом викладача, який здійснює також і контроль за її виконанням, але без його безпосередньої участі.

Як зауважують фахівці в галузі психолого-педагогічних наук С. Грищенко, Т. Гордієнко, у сучасному виші роль викладача все більшою мірою зводиться до організації пізнавальної діяльності студентів. А це означає, що пізнання студент має здійснювати сам. Лише в тому випадку, коли здобувач вищої освіти знання отримує долаючи труднощі, власною працею, вони будуть міцними, глибокими, ефективними.

У закладі вищої освіти самостійна робота співвідноситься з організуючою роллю викладача. *Під самостійною роботою в дидактиці* розуміють різні види індивідуальної і колективної діяльності студентів на аудиторних і позааудиторних заняттях або вдома за завданням керівника (викладача), але без його безпосередньої участі (А. Міролюбов).

Науковці і фахівці у галузі вищої школи по-різному трактують сутність самостійної роботи студентів. Наприклад, П. Підкасистий розглядає *аудиторну і позааудиторну самостійну роботу.* Він називає її засобом організації і виконання пізнавальної діяльності особистості під керівництвом педагога.

Належну оцінку самостійній роботі надав Я. Коменський, який у творі "Велика дидактика" відмітив, що її сутність полягає у пошуку і відкритті

таких способів навчання, за яких би фахівці більше виступали у ролі організаторів, а учні більше б навчалися самостійно.

С. Грищенко зауважує на тому, що самостійна робота часто виступає чи не єдиним способом виховання самостійності у набутті знань. Він посилається на думку Гегеля, який писав з цього приводу: для того, щоб навчитися плавати, спочатку треба увійти у воду. Але правдою є і те, що самостійності навчитися важко, а може і неможливо. Власна діяльність особи, її внутрішня потреба у знаннях, пізнавальний інтерес, захопленість – основні спонуки до проявів самостійності у здобутті знань. Все це є свідченням того, що самостійності важко навчитися, її можна формувати у процесі виховання.

А ще важливим у організації власної самостійної роботи є вияв свідомості і волі. Як показує практика, не всі студенти до цього готові. Адже самостійність у здобутті знань передбачає вміння організувати самоосвіту, по-іншому підійти до питань, що вирішуються, виявляти активність, як пізнавальну, так і фізичну, вміння бачити зміст та мету роботи.

Головним документом, що визначає організацію освітнього процесу у вищій школі, регламентує аудиторну і позааудиторну роботу здобувачів вищої освіти, є навчальний план з кожної спеціальності. В ньому вказане співвідношення годин щоденних аудиторних занять і позааудиторних. Доволі значна кількість годин, передбачена цим документом, припадає на самостійну роботу студентів, практично з кожної навчальної дисципліни.

Самостійна робота студентів зазвичай поділяється на такі види, як: репродуктивного характеру, творчі, комбіновані (які включають елементи творчості і репродукції).

Як зазначають фахівці, в організації самостійної роботи студентів існує низка труднощів, чинниками, що їх зумовлюють, є: віддаленість навчальних корпусів від місця проживання, гуртожитків, недостатньою кількістю навчальної та навчально-методичної літератури для студентів, відсутністю або малою кількістю читальних кімнат для самостійної роботи у гуртожитках, несформованістю умінь та навичок самостійної роботи в студентів, відсутністю бажання в них систематично трудитися, браком вільного часу для індивідуальної самостійної роботи тощо. Звичайно, що ці зразки є умовними, і не вичерпують окремо кожного взятого випадку, залежно від регіону, вишу, різних періодів навчання тощо. Але практичний досвід вузівської роботи демонструє прикрий, але реальний зразок того, що останнім часом читальні зали вищої школи бувають частіше порожніми, ніж заповненими як протягом семестру, так і під час складання заліків чи екзаменів.

Науковці розглядають самостійну роботу з кількох позицій, а саме: соціальної, дидактичної, психологічної та виховної. Щодо соціальної, то сутність її полягає в тому, що через таку роботу вирішується проблема, що стоїть перед вищою школою – навчити студента вчитися.

Беручи до уваги дидактичний аспект, самостійна робота виступає методом набуття знань, умінь і навичок, а також є однією з форм організованого навчання.

В плані психологічному – це такий вид діяльності, який представляє систему пізнавальних процесів, спрямованих на самостійне набуття ЗУНів; є засобом реалізації здобувачем вищої освіти своїх пізнавальних і творчих здібностей.

Виховний аспект самостійної роботи полягає в тому, що вона є засобом виховання особистісних якостей студента як майбутнього фахівця.

Адже майбутнього фахівця зі студентської лави необхідно готувати до самоосвіти, спонукати до самостійного пошуку інформації задля набуття і поповнення знань, умінь, щоб швидко орієнтуватися в технічних, наукових, довідкових та інших аспектах життєдіяльності. Це, власне, і можливо через самостійну роботу студента.

Як зазначають фахівці, показує практичний досвід роботи у вищій, проблемою в організації самостійної роботи є формування у здобувачів освіти уміння самостійної навчальної діяльності, що пов'язане з виробленням раціональних способів опанування знаннями. Останніх варто озброїти інформацією про продуктивність організації своєї навчальної і наукової роботи, про особливості розумової діяльності та культуру розумової праці, наукову творчість, режим праці і відпочинку, раціональний розподіл часу.

Як зазначає С. Грищенко, важливу роль у самостійній роботі студентів відіграє *самоконтроль і самооцінка*. На шляху своєї професійної підготовки вони мають чітко і відповідально контролювати етапи і послідовність своєї навчальної діяльності.

Також в організації самостійної роботи студента важливе значення відіграє мотивація особистості, причому стимулами мають бути не лише вимоги, що формулюються викладачем, а й внутрішні спонуки здобувача освіти до отримання якісних результатів у загальній і професійній підготовці.

Як зазначає науковець, *метою самостійної роботи* є навчити здобувачів вищої освіти працювати самостійно як з навчальним матеріалом, так і науковою літературою, формувати основи самоорганізації і самовиховання. *А основним завданням її* є створення психологічних та педагогічних умов розвитку пізнавальної самостійності, інтелектуальної ініціативи в процесі навчальної діяльності.

Самостійна робота студента завжди знаходиться у тісному взаємозв'язку з аудиторною. Аудиторна підготовка передбачає відвідування лекцій, семінарів, консультацій, конспектування; у визначені терміни здача виконаних завдань на перевірку; відповідь в усній формі у вигляді доповідей, проєктів, рольових ігор. Самостійна підготовка включає: робота в бібліотеці з різноманітною літературою, або пошук інформації в Інтернет, ведення записів, конспектів; уважне читання і продумування; обговорення інформації з однокласниками.

Як зазначає С. Грищенко, посилаючись на позицію Т. Пащенко, методи і прийоми активізації аудиторної самостійної роботи студентів дуже різноманітні: завдання, вправи, тренінги, рольові ігри, тести, реферати, курсові роботи, комп'ютерне тестування тощо.

Найбільш поширеними методами самостійної роботи є методи роботи з книгою. **Основними методами роботи з книгою є:**

- перегляд – таке читання, коли книгу переглядають, зрідка затримуючись на окремих сторінках;
- читання з опрацюванням – поглиблене вивчення змісту книги з паралельним веденням записів;
- вибіркоче читання – перечитування окремих розділів книги;
- суцільне читання – прочитання уважно всього тексту, але більш ніякої з ним роботи не проводиться.

Також важливе значення для самостійної навчальної роботи студентів є знання і вміння щодо пошуку книги в бібліотеці. Тому корисними є відомості бібліографії (*Бібліографія – галузь знань про способи і методи складання та вивчення показників літератури, списків, оглядів творів у пресі. Бібліографія полегшує і прискорює пошук потрібної літератури. У систематичному каталозі відображено весь фонд даної бібліотеки, а карточки розкладаються за галузями знань. В алфавітних каталогах карточки стоять в алфавітному порядку за прізвищами авторів або назвами книг (якщо автор не вказаний). У кожній бібліотеці є картотека журнальних та газетних статей. У такій картотеці можна знайти назви статей, опублікованих у періодичних виданнях з проблем педагогіки, назви статей зі збірників наукових праць, матеріали різних конференцій, учені записки і т. п.*); навчитися читати, занотовувати необхідне.

Навчитися читати – означає навчитися здобувати з книги корисну інформацію. Причому для різних людей становитиме інтерес різна інформація. Все залежатиме від мети, яка стоятиме перед читачем.

Нарівні з отриманням професійної освіти потрібно виробити у себе навички самостійно поповнювати свої знання, швидко і вміло орієнтуватися в потоці різної інформації. Саме вміння працювати з навчальною книгою є достатньо важливим, ними треба оволодіти кожному, хто прагне набути знань, підвищити якість і рівень своєї освіти.

В роботі з книгою варто звертати увагу не лише на розуміння тексту (розуміння значення окремих слів і словосполучень; термінів, власних назв, фактів і подій; висловлених у реченнях думок); але і запам'ятовування його, щоб можна було відтворити через деякий час. Також важливо дотримуватися **етапів роботи з книгою:**

а) робота до початку читання – ознайомлення з титульною сторінкою, зі змістом книги, передмовою тощо, що допомагає правильно вибрати потрібну книгу;

б) робота під час читання щодо осмислення тексту:

- шляхом постановки запитань за змістом до себе ("а чи не тому, що...?", "можливо...?");
- рецапація – подумки повернення до раніш прочитаного під впливом нових думок, з метою уточнення;
- антиципація – висування припущення (передбачення) про подальший його зміст;

в) робота над текстом після його прочитання – полягає в обмірковуванні всього матеріалу, відборі найбільш значущої інформації, запам'ятовуванні і засвоєнні її. Критичний аналіз прочитаного свідчить про високий рівень його розуміння.

В ході роботи з текстом варто робити підкреслювання, помітки, виписки, складати план, схеми, будувати таблиці, графіки, виписувати цитати, формулювати тези, конспектувати, тобто активно діяти з матеріалом. Отже, метод читання книги з опрацюванням є важливим для студентів.

Конспект – короткий письмовий огляд певного матеріалу, який містить суттєву інформацію. Конспект – короткий виклад прочитаного матеріалу, доповіді, лекції, статті і т. д. Маючи в основі план і тези, легко залучити для їх розкриття фактичний матеріал. Конспект містить в собі не тільки констатуючу, а й аргументуючу частину: приклад, доведення виучуваного матеріалу, власні думки тощо.

Доцільно дотримуватися вимог до оформлення конспекту (*ліві поля*: розділ, параграф, сторінка, питання, яке з'ясовується; *центральна частина* – це зміст тексту (тези, цитати); *праві поля* – власні висновки (ставлення) до матеріалу, який вивчається) і при цьому правильно конспектувати матеріал:

1. Ретельно опрацювати матеріал (текст).
2. Скласти план (на чернетці або перед конспектом).
3. Виклад тексту – стисло.
4. Використовувати цитати (теза, яка найбільш відображає думку автора).
5. На початку конспекту вказати: прізвище й ініціали автора; повну назву роботи; місце, видавництво, рік створення, якщо робота з періодичного видання, то назву журналу, газети тощо.

Залежно від мети конспектування можуть бути різні типи конспектів:

1. План-конспект – крім плану, можуть бути цитати, а ще вільний виклад думок автора.
2. Текстуальний – обмеження лише цитатами.
3. Тематичний, якщо ми працюємо над якоюсь проблемою, питанням або темою, вивчаємо різні джерела.

4. Вільний конспект, в якому є і цитати, і власні формулювання, короткий виклад частин тексту.

5. Опорний конспект – за виглядом нагадує схеми.

Таким чином, для засвоєння теорії і набуття корисних навичок у розпорядженні студентів є визначена, обмежена кількість годин планової академічної підготовки. Передбачається, що більшою мірою людина навчається самостійно та, спілкуючись з товаришами, набуває необхідні знання.

Самостійна робота студентів у визначенні сутності немає однозначного підходу. Це і форма (вид) навчальної діяльності студента; це форма самоосвіти; усвідомлена, організована, контрольована, вмотивована навчальна діяльність, що здійснюється студентом у зручний час, на основі опосередкованого управління діяльністю викладачем; резерв підвищення ефективності навчання; різні види індивідуальної і колективної навчальної діяльності тощо.

Явище "самостійна робота" має багато спільного з іншими дотичними аспектами як "самоосвіта" і "самовиховання". Оскільки самостійна робота студента є вищою формою навчальної діяльності, що за своєю суттю є формою самоосвіти. Самостійна робота студента формує самостійність (приймати самій рішення, знаходити вихід із ситуації, долати труднощі тощо) як рису характеру, тренує волю, передбачає організацію власної самоосвіти.

Запитання та завдання для самоперевірки:

1. *Які відомі Вам методи самостійної роботи доцільно використовувати під час організації аудиторних занять, а які поза ними?*

2. *Пригадайте основні правила користування бібліотекою. Які види каталогів знаходяться в бібліотеці?*

3. *Назвіть основні види конспектів. Проаналізуйте основні вимоги й правила конспектування.*

4. *Які виділяють методи роботи з книгою? Вкажіть на їх особливості.*

5. *Що таке самооцінка особистості? Подумайте і вкажіть на її значення в процесі самовиховання.*

6. *Розкрити співвідношення явищ "самоосвіта", "самовиховання", "самостійна робота".*

7. *В чому полягає мета і завдання самостійної роботи студента?*

8. *Дати визначення поняття "самостійна робота студента".*

9. *Розкрити значення самостійної роботи студента.*

10. *Розкрити сутність і зміст методів самовиховання особистості.*

Лекція 9

НАВЧАЛЬНА ТА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ В УНІВЕРСИТЕТІ

План

1. Адаптація студентів першого курсу до навчання у вищій школі.
2. Форми навчальної і науково-дослідної роботи у виші.
3. Особливості навчальної роботи студентів в аудиторії.
4. Організаційні моменти науково-дослідної роботи студентів.
5. Поняття "культура навчальної праці" та основні її положення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пихтіна Н., Пісоцька Л. Вступ до спеціальності: Дошкільна освіта: навч. посіб. для студентів. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2010. 75 с.
2. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ: Педагогічна думка, 2001. 514 с.
3. Машовець М., Дем'яненко В. Вступ до спеціальності: дошкільна освіта. Модуль 2: навч. посіб. 2-ге вид., допов. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 192 с.
4. Фіцула М. Вступ до педагогічної професії: навч. посіб. для студентів вищих педагогічних закладів освіти. 2-ге вид. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2003. 136 с.
5. Мостова І. Навчання без надмірних зусиль. Чернівці, 2000. 96 с.
6. Грищенко С. Самовиховання особистості: монографія. Чернівці: Чернігівський державний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2009. 252 с.

1. Адаптація студентів першого курсу до навчання у вищій школі. Що таке адаптація? У педагогічному словнику за ред. М. Ярмаченка це явище розглядається як пристосування організму до умов навколишнього середовища. Н. Ничкало розглядає адаптацію біологічну, фізіологічну, в навчанні, професійну і соціальну тощо.

Коли ми говоримо про адаптацію студентів, то, беззаперечно, йдеться мова про соціальну адаптацію, сутністю якої є процес, що передбачає задоволення потреб студента, створення належних умов для його здорової і гармонійної життєдіяльності в колективі.

У багатьох першокурсників виникає певна розгубленість, пов'язана з тим, що впродовж короткого проміжку часу вони двічі зазнали великого перевантаження (випускні іспити в школі, незалежне тестування), не лише інтелектуального, а й емоційного. Тому до навчання багато студентів приступає ослабленими. **Процес адаптації**, тобто пристосування до нових умов, ускладнюється для багатьох болісним переживанням розриву попередніх дружніх зв'язків, незвичним характером нових стосунків тощо.

Як зазначають психологи, педагоги-студенти, які обрали виш за покликанням, які мають професійну спрямованість, ставляться до

труднощів як до незначних, другорядних і з часом успішно їх долають. Ті ж студенти, які потрапили у виш випадково, не мають конкретної професійної перспективи, навіть дрібні організаційні труднощі сприймають як велику невдачу. Крім того, нещодавні школярі досить часто не вміють не тільки самостійно вчитись, а й оволодівати знаннями в процесі навчання у ВНЗ, бо сучасна школа не дає одного з головних умінь – вміння вчитися.

Невпевненість, з якою зустрічаються першокурсники, відчувають практично всі попередники, які знайомляться зі студентським життям. У вмінні долати це відчуття, здійснюючи відповідні висновки з попереднього досвіду і допущених помилок, проявиться ваша зрілість і мудрість, не хвилюйтеся, всі подібні негаразди минають.

Спочатку з'являється у студентів першокурсників відчуття новизни, яке швидко минає. Але перший рік навчання – це час несподіванок, тому хвилювання і розгубленість можуть деякий час взяти владу над вами. Розглядайте і приймайте студентське життя як можливість знайти нових друзів, спробувати власні сили, як дещо те, що спроможне додати вам радості, нових позитивних вражень і емоцій.

Якщо ви людина стресу, існує безліч способів боротьби з подібним явищем. Це можуть бути фізичні навантаження, система йоги, техніка медитації, методи релаксації тощо, які достатньою мірою представлені як в літературі, так і в системі Інтернет.

Від вашого емоційного здоров'я і благополуччя буде залежати успіх у навчанні. Значення позитивних друзів, ровесників важко переоцінити. Особливо тоді, коли ви бажаєте швидше адаптуватися до умов студентського життя, попрощатися зі смутком, пригніченістю, що пов'язані з відривом від своїх рідних. У міру того, як ви будете знайомитися з новими людьми, у вас з'являться нові стосунки, котрі, як правило, допоможуть полегшити вже тривалі взаємини, якщо вони опинилися на відстані через ваш від'їзд. Власне, такі позитивні групи створюються з ровесників, близьких за поглядами, які добре між собою взаємодіють, являються однокурсниками. Вони спроможні допомогти один одному в навчанні. Варто стати членом такої групи взаємонавчання.

Якщо ви відчули проблеми у навчанні, коли запропонований викладачем матеріал не опрацьований, не виконане письмове завдання, варто поставити питання до себе: "В чому річ? Невже я лінива?!" В будь-якому випадку вам прийдеться скоротити час для дозвілля, більше займатися навчанням, переглянути план робочого тижня, відвести більше часу для подолання критичних моментів з того чи іншого навчального предмету.

Ваші проблеми під час навчання у виші можуть бути різноманітними: фінансові питання, проблеми емоційної сфери, спілкування, сімейні, складнощі зі здоров'ям. У такому випадку вам варто звернутися за порадою чи допомогою. Найпершим помічником і наставником у вашій групі буде університетський куратор. З низкою питань можна звернутися до старости

групи, яка обов'язково щось дієве порадить. На допомогу може прийти медсестра чи лікар університетського медичного пункту. Не забувати і не нехтувати порадами ваших найближчих і найрідніших людей – батьків.

Але тут також є одне але. І полягає воно ось у чому: не варто завжди приймати на віру всі поради, спочатку їх варто добре обміркувати. Варто звернутися за допомогою до кількох людей і узагальнити почуте. Адже вибір все рівно буде за вами, і головне, щоб він був правильним.

Для кращої адаптації студентів першого курсу до університетських умов, окрім загальних заходів, викладачі, а особливо куратор здійснює такі: співбесіда із кожним студентом про труднощі навчального процесу, з якими він стикається у вищій школі; про нахили, захоплення, здібності; забезпечення студентів навчальною літературою; допомога в опануванні і контроль за правилами запису студентами лекцій і конспектуванням літератури; посилений контроль за діяльністю першокурсників.

2. *Форми навчальної і науково-дослідної роботи у виші.* Навчання у вищій школі передбачає наявність багатьох **навчальних форм роботи**: аудиторні заняття у формі лекцій, семінарських, практичних занять і самостійну роботу студентів з підготовки до них, а також до колоквиумів, конференцій, заліків, іспитів тощо.

Вищий навчальний заклад є також і науковою установою. Тому чільне місце в навчально-виховному процесі відводиться науково-дослідній роботі студентів. Так **науково-дослідна робота** передбачає виконання студентами таких її форм:

- поглиблене висвітлення одного питання на семінарі або спец-семінарі;
- спеціальне практичне вивчення і висвітлення якогось питання на практичному занятті;
- написання рефератів з навчальних дисциплін;
- виконання досліджень з педагогіки та психології під час педагогічної практики;
- написання звітів про проходження педагогічної практики;
- написання курсових робіт;
- написання дипломних робіт;
- написання статей, тез тощо.

3. *Особливості навчальної роботи студентів в аудиторії.* Звичай викладання в університеті кардинально відрізняється від того, яким було навчання вчорашніх школярів у школі. Це означає, що в студентів є можливість збагатити свій арсенал деякими новими прийомами взаємодії.

Одним із важливих завдань студентів в університеті є відвідування лекцій, семінарів, консультацій, практичних і лабораторних занять.

Завдання лектора на лекції – передавати студентам інформацію в зрозумілій формі. Найчастіше викладач не слідує чітко за одним конкретним інформаційно-навчальним джерелом, розкриваючи матеріал. Часто студенти можуть почути критику лектора щодо думки іншого автора. На деяких лекціях студентам дозволяється задавати питання. Якщо вам щось не зрозуміло, чи можна це робити, запитайте. Акратно конспекуйте лекцію.

Важливо на занятті не лише слухати викладача, а й почути, лише в цьому випадку з лекції ви "винесете" необхідні знання. Часто, на жаль, буває так, що низка чинників заважають уважно слухати студентів під час лекції. *Які саме?*

Однією з перешкод, що заважає уважно слухати лектора, є сторонні розмови. Часто буває так, що сусід по парті щось не почув, перепитав, попросив ручку, запитав про час. Відповідаючи йому ми самі в даний момент пропустили щось головне із сказаного і вже не розуміємо, про що йдеться далі.

Суттєвою проблемою є дистанція між лектором і студентом. У деяких студентів зародилася тактика перебувати на останніх партах. І саме ці місця є можливістю для студентів зайнятися улюбленою справою: почитати щось інше, що не стосується заняття, помріяти, поспілкуватися з товаришем, поділитися враженнями про вчорашнє дійство, пограти з товаришем у захопливу гру, "полистати" телефон, підготуватися до наступної контрольної з іншого предмету тощо. При цьому значно погіршується не лише сприйняття і розуміння почутої інформації, а також запам'ятовування і усвідомлення.

Звичайно, треба прийти на заняття вчасно, знайти комфортне для себе місце в аудиторії, але таке, щоб було гарно видно і чути лектора. Налаштуватись на роботу. Варто відразу розпрощатися з думками про те, що заняття буде нудним і не цікавим. Якщо вам терміново треба поділитися якоюсь інформацією з товаришем, вийдіть з аудиторії і поговоріть. Вас абсолютно ніхто не примушує бути присутнім на лекції, це ваш вибір. Але варто пам'ятати, що, власне, від вашої праці на заняттях буде залежати кінцевий результат, який виражається в оцінці навчально-пізнавальної діяльності. Варто відмовитися від негативної звички сміятися під час заняття, по-перше, це не культурно; по-друге – відволікає лектора, що також може негативно вплинути на вашу репутацію.

Перешкодою може бути суб'єктивне негативне ставлення до особи викладача. Часто нам не подобається його зовнішній вигляд, манера одягатись, ходити, говорити тощо. В такому випадку варто подумки поставити себе перед аудиторією і спробувати щось розповісти. Потім порівняти і зробити висновок: "Чи легко у ролі викладача працювати перед такою великою аудиторією студентів, та ще й протягом тривалого часу?!" А під

час самої лекції доцільно абстрагуватись від особистості лектора і зосередитись лише на тому, що він говорить.

Іншою проблемою може бути незрозуміння студентом значущості конкретної навчальної дисципліни. З цього приводу варто враховувати, що навчальні плани і програми складаються з огляду на досвід і потреби практичної діяльності. Нерідко в доцільності вивчення того чи іншого предмета можна переконатися лише з плином часу, при розв'язанні конкретних практичних завдань.

Якщо вам щось не зрозуміло під час лекції, як бути? Можна підняти руку і поставити питання, зазвичай викладач залишає декілька хвилин у кінці заняття для того, щоб студенти мали змогу уточнити незрозуміле. Можна уточнювати деякі моменти в ході консультацій. Можна відшукати в навчальному підручнику відповіді на питання, які цікавлять.

Як зазначалось у попередніх темах, **конспектування лекції** – це процес осмислення і письмової фіксації почутого або прочитаного тексту. При конспектуванні один і той самий матеріал фіксується в нашій свідомості чотири рази: в процесі слухання, при виділенні головної думки, при переформулюванні й підборі узагальнюючої фрази, при її записі.

Всі ці моменти відбуваються послідовно, але інколи здається, що здійснюються одночасно. Після слухання і відбору інформації мозок переключається на переформулювання відібраної інформації, та на підготовку до її фіксації, і на її записування. Це буде готовий конспект. Спосіб фіксації потрібної інформації різноманітний: план, схема, допоміжні слова, опорні фрази тощо. Це може бути більш детальний запис. Все залежить від індивідуальних особливостей студента, від його підготовленості. Головне в цьому, щоб здобувач освіти з легкістю міг відтворити отриману інформацію, без істотних витрат та із збереженням основного змісту матеріалу.

Варто сказати декілька слів про переформулювання матеріалу студентом. Особливістю цього явища є те, що він знаходиться в певних рамках, що стосуються інформаційної насиченості та обмеженості лекційного часу, а це вимагає від нього вміння скорочувати матеріал.

Отже, в процесі конспектування потрібно відібрати необхідну інформацію і скоротити її ("ст." – стаття, "з-н" – закон, ЗМІ, ДТП, <, > тощо). Середня швидкість записування у дорослої людини становить 20 слів за хвилину. Проте при вмінні скорочувати записи ця швидкість може досягти 80–90 слів за хвилину, тобто практично зрівнятися зі швидкістю усного мовлення лектора.

Конспектування необхідна річ, коли необхідно осмислити і письмово зафіксувати почутий чи прочитаний текст, а для цього треба навчитися виділяти інформацію трьох різновидів: головна, другорядна і допоміжна. *Головною* є та, до якої належать: означення наукових понять, формулювання теоретичних принципів тощо. *Другорядна* – аргументи, факти, закономірності, описи методів, характеристики, коментарі, тлумачення,

пояснювальні зауваження. *Допоміжна* має методичний характер: нагадування про раніше викладений матеріал, запитання для самоперевірки та ін. Головну інформацію ми намагаємося записати якнайповніше, без істотних переробок і скорочень, майже дослівно. Допоміжну інформацію можна майже пропускати. Основна робота під час конспектування полягатиме в переробці другорядної інформації. При цьому інформацію треба узагальнити і скоротити – подати у вигляді плану, тез, висновків, схем тощо.

З потребою конспектувати студенти стикаються з перших днів навчання. І це явище має позитивні сторони, а саме: висвітлена інформація по крихтах збирається викладачем з різних джерел, самотійно осягнути структурованість проблеми студентові, практично, неможливо; великий обсяг інформації одразу запам'ятати після прослуховування складно; конспектування має значний ефект і менші затрати часу та зусиль, ніж самотійний пошук інформації з будь-яких навчальних посібників; розумові операції, що супроводжують процес конспектування дають можливість студентові набагато краще засвоїти матеріал уже в процесі записування.

Конспект – важлива річ. Його варто регулярно перечитувати, відтворювати в пам'яті, в ході такої роботи набуваються знання.

Інша проблема доцільності конспекту, якщо він чужий. Він буде малоефективним для використання. В кожній людини власна манера запису, скорочень, формулювань тощо. Кожний студент має свій словниковий запас, рівень поінформованості. Використовуючи чужий конспект, можемо помітити, що в ньому відсутня головна думка зі змісту лекції, а навпаки, занотована другорядна інформація. А це означає, що індивідуальний конспект призначений для особистого використання.

Щоб краще запам'ятати інформацію, отриману під час лекції, ми маємо регулярно повертатися до наших записів, тобто до конспекту. Тому велике значення мають не лише вид і структура записів, а й їх оформлення. Не варто робити з цих робочих матеріалів "Альбоми друзів", чи ще якісь "Розмальовки". Специфічне оформлення записів часто відволікає студентів від процесу слухання, в результаті послаблюється зосередженість на процесі переробки та фіксації навчального матеріалу, що призводить, в свою чергу, до прогалин в знаннях.

Але зовсім нехтувати кольоровим вирішенням не варто. Адже часто таким чином, ми виділяємо собі ту інформацію, яка є пусковим механізмом до подальшої структуризації законспектованого матеріалу.

Отже, головним під час лекції є *бажання слухати, вміння зосередитися на тому, що говорить викладач, ведення студентом конспекту.*

Семінари найчастіше включають чисельну аудиторію. На занятті, найчастіше, хтось із студентів виступає з доповіддю або повідомленням за змістом проблеми, доповненням, уточненням, обговоренням питань з теми, попередньо визначеними робочою навчальною програмою тощо. В ході семінару виявляють недостатньо зрозумілі та засвоєні питання,

положення теоретичного матеріалу. Викладач фіксує питання і зауваження для подальшого обговорення. Педагог починає обговорення, стимулює його, часто виступає із заключним словом. Мета заняття – заохочувати творчу, самостійну думку студентів, дати можливість обговорити почуте, висловити критичні зауваження, розглянути дану проблему на фоні інших проблем, навчати студентів ораторського мистецтва, вміння аргументувати власну точку зору, зважати на бачення інших.

Практичні заняття використовують для навчання студентів методами використання теорії певної навчальної дисципліни в практичній діяльності. Незважаючи на різноманітність такого роду занять, загальною характеристикою будь-якого є те, що від студента вимагається активна участь у його проведенні. Спектр можливостей, потенціал практичних занять залежить від характеру предмету, що вивчається. Лабораторні заняття також розраховані на активну участь студентів у їх проведенні.

Для проведення практичного заняття варто, щоб студент був попередньо ознайомлений зі змістом конкретного розділу курсу лекцій, з тією теорією, практичне використання якої здобувачеві вищої освіти треба вивчити. Для цього необхідно переглянути конспект лекції, опрацювати відповідні розділи навчального підручника, щоб виявити питання, які є складними, та в процесі практичного заняття звернути на них увагу.

Отже, саме практичні заняття виробляють навички самостійної творчої роботи, розвивають розумові здібності.

4. Організаційні моменти науково-дослідної роботи студентів.

1. Якщо тема, проблема чи питання нескладне, то і відповідь знайти, нескладно. Якщо складне – розподілити його на складові питання чи етапи.

2. Треба пам'ятати, що не варто скупитись на затрачений час.

3. Скласти план роботи. Для цього:

- переглянути матеріали, що маєте (лекції, посібники, підручники, конспекти першоджерел, які рекомендував викладач тощо);
- зафіксувати інформацію, яку ви вже маєте;
- визначити прогалини в знаннях та інформації;
- подумати, які джерела інформації можуть бути більш застарілими (чи не краще звернутись до журналів та газет (загальних та спеціальних)).

У зв'язку з цим визначити: які журнали та газети видають з вашого фаху; чи є ці видання у нашій бібліотеці та у яких ще бібліотеках їх можна знайти; чи маєте можливість ними користуватись; обдумати матеріал, який ви зібрали. Якщо зроблено все, можна описувати результати роботи. Якщо ні, то:

- ❖ попросити допомоги у викладача чи співробітника бібліотеки;
- ❖ подумати, де, окрім бібліотеки, зможете зібрати необхідну інформацію;
- ❖ повернутися до плану, який склали на початку. Чи треба його змінювати відповідно до зібраної інформації. Корекція плану;

❖ вирішити, чи потрібна консультація з питання викладу перед описуванням результатів. На консультацію приходити з планом, списком використаної літератури.

Якщо в написанні роботи виникають труднощі:

- 1) треба звернутися за допомогою до викладача;
- 2) практикуватись у письмі регулярно (прочитати, а потім записати, витримуючи науковий стиль);
- 3) постійно читати літературу різних напрямків (художню, популярну, наукову, поезію тощо).

Важливим моментом є і правильне оформлення виконаної науково-дослідної роботи. Для цього існують спеціальні рекомендації (правила письмового викладу), яких варто дотримуватися: роботи. Зокрема:

1. Висвітлювати послідовно і чітко питання, винесені у плані.
2. Утримуватись від нелітературних форм, недоречного гумору.
3. Термінологію використовувати в міру. В кінці роботи бажано дати словник термінів. Уникати складних речень, скорочень.
4. Робота має бути максимально логічною, аналітично і творчо виконана. Уникати вживання слів типу "повинні". Це надає роботі характер вказівок чи інструкцій.
5. Не захоплюватись мовними крайнощами (слова типу "надзвичайно", "найпрекрасніше", "крайньо" і т. п.). Перш ніж застосовувати таке слово, запитайте себе "чи дійсно я так вважаю?"
6. Не використовувати складні речення і слова з розпливчастим значенням.
7. Намагатися аналізувати, а не описувати чи переписувати.
8. Не намагатися втиснути в роботу все, що ви знаєте з даного питання.
9. Чітко дотримуватися логіки роботи. Не захоплюватись детальним викладом одних питань за рахунок інших.
10. Не поспішати робити необґрунтовані висновки.
11. Виконувати роботу на комп'ютері. За можливості не писати від руки.
12. Зберігати у себе копію роботи.
13. Здавати роботу вчасно.

5. Поняття "культура навчальної праці" та основні її положення. Навчальна діяльність студентів, як аудиторна так і самостійна, тісно пов'язана з розумовою працею. Позитивні результати навчальної роботи залежать від уміння найбільш ефективно організувати інтелектуальну працю. Коли це вдається, тоді говорять про успішну діяльність і високу розумову працездатність; коли ж характеризують особистість, то говорять про культуру розумової праці суб'єкта (учня, студента). Саме тому в процесі аудиторної і самостійної навчальної діяльності важливо

дотримуватись *культури розумової діяльності (культури розумової праці)*, яка є складовою культури навчальної праці.

Вміння планувати, організовувати свою діяльність, долати труднощі сприяють досягненню високих результатів у розумовій роботі. **Культура навчальної праці** передбачає:

а) культуру розумової праці;

б) техніку розумової праці (знання ефективних прийомів розумової діяльності та вміння їх використовувати);

в) мотивацію до навчання (спонукання до діяльності: "навіщо я це роблю?");

г) вміння планувати власну навчальну діяльність, яка пов'язана з працездатністю, режимом праці та відпочинку.

Культура розумової праці – раціональне й ефективне поєднання правил і прийомів роботи з навчальним матеріалом. Компонентами **культури розумової праці** є:

а) культура мислення – вміння аналізувати, порівнювати, класифікувати, узагальнювати (наприклад, читаючи книгу: обмірковувати аналізувати події);

б) стійкий пізнавальний інтерес – уміння зосереджувати увагу на чомусь новому і головному, один із видів мотиву;

в) використання раціональних прийомів і методів самостійної роботи зі здобуття знань;

г) гігієна розумової праці та її організація (раціонально використовувати свій час, не перевтомлюватись, дотримуватись гігієнічних умов: достатнє освітлення, зручне робоче місце, свіже повітря, режим харчування тощо).

Досвід переконує, що безсистемність у розумовій праці робить її малопродуктивною. Послідовність і систематичність роблять її більш успішною.

Велике значення режиму дня, основними складовими якого є: режим праці, харчування, сну і відпочинку. Студентів важливо навчитися розподіляти свої суспільні, навчальні, побутові справи.

Сон – важлива складова людської життєдіяльності. Він приходить тоді, коли клітини головного мозку потребують відпочинку. Це явище оберігає мозок від перенавантаження. Сон, як зауважив І. Павлов, є захисником нервової системи, захищає організм від перевтоми. В процесі сну клітини мозку відновлюють свою працездатність, вони активно засвоюють речовини, що їх живлять, накопичують енергію. Сон відновлює розумові сили, створює відчуття свіжості, бадьорості, готовності працювати. Недарма в народі кажуть: "Ранок вечора мудріший".

Харчуватися з апетитом – означає їсти із задоволенням. Слово "апетит" у перекладі з латинської означає "бажання", "прагнення". Смачна, гарно подана страва викликає великий апетит. Під час їжі важливо

відчувати її смак. Існує навіть прислів'я: "Апетит приходить під час їжі". Тому дуже важливим є те, як ми їмо, і що. Їсти поспіхом не варто, адже це не забезпечує смакової насолоди.

Вченими доведено, що краща засвоюваність їжі у здорової людини при чотириразовому харчуванні, гірша – при одноразовому і шестиразовому. Коли харчуєшся, варто знати міру, оскільки переїдати шкідливо.

Яка їжа є корисною? Свіжа і різноманітна – одна з важливих умов збереження нашого здоров'я. Перебільшення в раціоні спецій, гострих приправ і смаженої їжі впливають на подразнення стінок шлунку.

Чи корисними є солодощі? Відповідь однозначна – в помірній кількості. Солодкі десерти викликають приємні смакові відчуття. Особливо корисними є: мед, ізюм, фініки, свіжі фрукти, соки. Цукор, цукерки й інші смаколики, в перебільшеній кількості призводять до проблем зі шлунком, зайвою вагою та інших негараздів в організмі.

Білки особливо необхідні організму, що росте. Білки м'яса відновлюють втрату їх в організмі при розумовій і фізичній праці. В цьому продукті дуже багато вітамінів. Користь його зростає, якщо поєднувати з іншими продуктами – крупами, овочами. Краще засвоюється м'ясо, що використовується на сніданок і обід. Молоко корисне в будь-якому віці, воно допомагає засвоювати менш цінні білки хліба, каші.

Режим харчування варто співвіднести з режимом дня. Не варто споживати їжу відразу після фізичних навантажень, і перед ними. Треба дати перепочинок організму в межах 30–40 хвилин.

Правильне і різноманітне, здорове харчування допоможе вам удосконалити свою форму досягти позитивних результатів у навчанні. Не варто захоплюватися одноманітними продуктами. Перевантаження організму окремими речовинами створює негативний вплив на нирки і печінку.

Життєдіяльність відомих людей демонструє, що їх величезна працездатність була пов'язана з чітким розподілом власного часу. О. Бальзак, Л. Толстой, І. Павлов та інші доволі економно розподіляли робочий час.

Важлива умова розумової праці – цілеспрямованість. Коли одного з великих вчених запитали, як він зробив свої величезні відкриття, то його відповідь була такою: "Я увесь час думав про нього". Посидючість, дисципліна праці – основа здорової думки.

Займаючись справою, варто потурбуватися, щоб була зручна обстановка, уникнути подразників, які заважають. Розумові заняття формують звичку людини до приміщення, робочого місця, конкретних предметів, освітлення, тиші.

Зміна умов праці часто впливає негативно на звичну роботу мозку. В ньому відбувається велика, напружена робота, пов'язана з такими змінами, зі звиканням до нових обставин, пристосуванням до нових подразників.

Можна звикнути до сторонніх подразників і не відволікатися від головної думки. Наприклад, деякі люди можуть займатися справою при

включеному телевізорі, слухаючи музику. При зосередженій роботі виникає сильне збудження, з чим пов'язане стійке зосередження уваги. Переключення уваги – справа навички.

Розумова праця супроводжується незначним фізичним напруженням. Тривала праця в одноманітному положенні, а особливо сидячи, призводить до застою крові, низької вентиляції легень. Від тривалого письма виникає перенавантаження м'язів, дуже втомлюється рука. В такому разі можуть виникнути судоми пальців, запалення плечового сплетіння.

У такому разі виникає питання: "Як уникнути негативні наслідки розумової праці?"

Тривалий час займатися одноманітною справою стомливо. А це означає, що позитивну роль у даному випадку відіграє зміна видів діяльності.

Своєчасне переключення з одного виду праці на інший означає більше зробити і менше втомитися.

Зазвичай зміна занять відповідно розкладу створює кращі можливості для розумової праці вихованців. Чергування видів праці в одній галузі забезпечує позитивний результат. Наприклад, можна просто читати навчальний матеріал, а можна його ще й конспектувати. В другому випадку ви помітите краще засвоєння матеріалу, тому що в цьому процесі приймали участь різні центри мозку.

Неодноразово ми помічаємо, що після тривалого заняття з'являється відчуття втоми. Воно може посилюватися, а може, навпаки, зникати. Цікавість до роботи, радісна новина, зустріч з близькою людиною, ніжне слово допомагають уникнути втоми і працездатність відновлюється.

Життєвий досвід і спостереження вчених доводять, що втома заважає праці, але вона і корисна тим, що організм, що регулярно переносить помірну втому, стає більш працездатним; посидючість, наполегливість, працелюбність полегшують працю. Організм варто тренувати в подоланні початкових етапів втоми.

Втома не корисна і може становити загрозу, коли вона накопичується, набуває хронічної форми та не проходить полегшення до наступного дня. Наступає етап перевтоми. Постійність такого явища знижує увагу, може провокувати психічні розлади. А також призводить до змін у нервових клітинах кори головного мозку.

Розумова перевтома впливає на розсіяність уваги, в'ялість думок. Таке явище можна спостерігати тоді, коли студенти, котрі, протягом року працювали менш напружено, під час сесії намагаються наздогнати все.

Перевтома впливає на низьку працездатність, викликає негативне відношення навіть до улюбленої справи.

Адекватні гігієнічні умови, інтерес до роботи, зміна видів діяльності і тренування все це полегшує роботу і попереджає хронічну втому.

Кількість та якість роботи, яку виконує людина, залежить від її працездатності (розумової та фізичної). Для підвищення працездатності

людини необхідна правильна і раціональна організація *режиму дня*, який складається із: розпорядку роботи, харчування, відпочинку, сну у взаємозв'язку із врахуванням особливостей кожної людини. Для одних людей типу "жайворонки" найкращим для роботи є денний час, для іншого типу "сови" – нічний. Для збереження працездатності велике значення мають гігієнічні умови роботи: достатнє освітлення, зручне робоче місце, свіже повітря, режим харчування зі споживанням усіх необхідних для повноцінної життєдіяльності білків, жирів, вуглеводів, мінеральних солей, вітамінів, води.

Працездатність – здатність до праці, що залежить від стану здоров'я працівника. Розрізняють: загальну працездатність (здатність до виконання будь-якої праці); професійну (здатність працювати за певною професією); неповну (здатність працювати в полегшених умовах, наприклад: при неповному робочому дні).

Для того, щоб гарно і надовго запам'ятовувати велику кількість інформації, необхідно мати гарну пам'ять. Більшість людей здатність до запам'ятовування розвинули завдяки тренуванню пам'яті. Чи не першим реально пояснив роботу пам'яті Платон (IV ст. до н. е.). Він висунув гіпотезу воскової дошки, згідно якої пам'ять людини фіксує досвід подібно воску, на якому залишаються відтиски предметів, які взаємодіяли з ним.

Особливо актуальною в процесі навчальної діяльності постає потреба засвоєння матеріалу студентами, що передбачає не лише її розуміння, а й запам'ятовування і відтворення через деякий час. Саме тому багато науковців надає великого значення розробленню **правил, що полегшують запам'ятовування:**

1. Якщо треба запам'ятати багато інформації: спочатку ознайомитись з нею повністю, потім розбити на частини і встановити між ними логічний зв'язок.

2. У кожній частині виділити головну думку.

3. Чергувати запам'ятовування (накопичення інформації, набуття інформації) з пригадуванням (відтворення інформації, яку було запам'ятовано).

У психолого-педагогічній науці прийнято розрізняти такі **способи запам'ятовування:**

- раціональний – осмислення думок, які сприймаються, та встановлення логічного зв'язку між ними;
- механічний – збільшення кількості та частоти повторювань інформації, яку треба запам'ятати;
- мнемотехнічний – встановлення символічних зв'язків між інформацією, яку треба запам'ятати, та іншими, більш легкими для запам'ятовування об'єктами.

Запитання та завдання для самоперевірки:

1. Що варто розуміти під терміном "адаптація"? Пригадайте, чи легко Ви пристосовуєтеся до нових умов життя?
2. У чому полягає сутність навчальної роботи студентів в аудиторії на лекційному занятті?
3. Які особливості лекційного заняття у ВНЗ?
4. Який, на Вашу думку, науковий доробок студентів є першим у навчально-дослідній роботі студентів? Обґрунтуйте власну думку.
5. Поміркуйте, чи варто Вам удосконалити власну культуру розумової праці. Викладіть власні думки у письмовому вигляді.
6. Які особливості семінарського заняття у вищій школі?
7. Які особливості лабораторного заняття у вищій школі?
8. Які чинники допомагають швидше адаптуватися студентам першого курсу до навчання у виші?
9. Проаналізуйте власний режим дня та визначте, чи раціонально він побудований?
10. Якими способами запам'ятовування Ви найчастіше користуєтесь?

Лекція 10

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

План

1. Значення педагогічної практики у вишівській підготовці фахівців дошкільної освіти.
2. Основні види та процедура проходження студентами педагогічної практики.
3. Основні питання, з яких варто звертатися до керівника педагогічної практики, директора, методиста і вихователя дошкільної установи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пихтіна Н., Пісоцька Л. Вступ до спеціальності: Дошкільна освіта: навч. посіб. для студентів. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2010. 75 с.
2. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ: Педагогічна думка, 2001. 514 с.
3. Машовець М., Дем'яненко В. Вступ до спеціальності: дошкільна освіта. Модуль 2: навч. посіб. 2-ге вид., допов. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 192 с.
4. Фіцула М. Вступ до педагогічної професії: навч. посіб. для студентів вищих педагогічних закладів освіти. 2-ге вид. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2003. 136 с.
5. Мостова І. Навчання без надмірних зусиль. Чернівці, 2000. 96 с.
6. Пихтіна Н. П. та ін. Наскрізна програма педагогічної практики студентів спеціальності "Дошкільна освіта". 2-ге вид. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2012. 117 с.

1. Значення педагогічної практики у вишівській підготовці фахівців дошкільної освіти. Педагогічна практика студентів у закладах дошкільної освіти є невід'ємною складовою частиною процесу підготовки фахівців зі спеціальності "Дошкільна освіта" у вищих навчальних закладах. Вона передбачає: оволодіння студентами сучасними методами та формами організації навчально-виховного процесу в галузі їх майбутньої професії; формування у них професійних умінь і навичок на базі одержаних у вищому навчальному закладі знань; виховання потреби систематично поновлювати свої знання та творчо застосовувати їх у практичній діяльності.

Педагогічна практика є для студентів школою набуття досвіду організації методичної, громадської роботи з вихователями дошкільних закладів, батьками. За час педагогічної практики студенти мають оволодіти основними професійно-педагогічними умінями, пов'язаними з проведенням навчально-виховної роботи в дошкільних закладах, з керівництва, контролю і надання допомоги дошкільним закладам в організації навчально-виховної роботи з боку відділів освіти. Основними умовами ефективності

педагогічної практики є її теоретична обґрунтованість, освітній і виховний характер, комплексний підхід до змісту й організації практики, систематичність, наступність в її проведенні.

2. Основні види та процедура проходження студентами педагогічної практики. Терміни та види педагогічної практики визначаються навчальним планом. На спеціальності "Дошкільна освіта" за ОКР "Бакалавр" у зв'язку з вивченням дисциплін психолого-педагогічного циклу організовуються такі види педагогічної практики:

- ознайомча практика (без відриву від навчання);
- педагогічна практика у групах раннього віку;
- педагогічна в ЗДО (в літній період);
- виробнича.

Практика студентів передбачає безперервність та послідовність її проведення у разі одержання потрібного достатнього обсягу теоретичних знань, практичних умінь і навичок. Проведенню педагогічної практики передують лабораторні заняття за фахом, які дозволяють здійснювати зв'язок теоретичних курсів з фахових дисциплін з практикою. Педагогічна практика поглиблює цей взаємозв'язок, надає кожному студенту можливість застосувати теоретичні знання в безпосередній роботі з дітьми та вихователями дошкільних закладів, набути початкового педагогічного досвіду.

Всі види педагогічної практики на денній формі навчання проводяться з відривом від навчальних занять, крім ознайомчої. Педагогічна практика розпочинається **настановчою конференцією** (яка є обов'язковою для всієї групи студентів), де її керівник-методист (викладач кафедри дошкільної освіти) повідомляє місце проходження, основні завдання, зміст, умови проходження практики, вимоги до переліку й оформлення документації. Після завершення терміну практики (встановлений навчальним планом), студенти в обов'язковому порядку звітуються про її результати **на звітній конференції з педагогічної практики**. Крім того, кожний студент має можливість ознайомитися з матеріалами практики на паперових та електронних носіях. Звіт студентів передбачає повідомлення про виконані (чи не виконані завдання практики, причини невиконання), складнощі в роботі, чим зумовлені, загальні враження і побажання на майбутнє.

Ознайомча практика передбачена в першому семестрі і є складовою частиною вивчення навчального курсу "Вступ до спеціальності". Вона допоможе студентам ефективніше та раціональніше підійти до вирішення завдань подальших практик, оскільки вони знайомляться з середовищем ЗДО, особливостями роботи вихователя, практичного психолога, інших фахівців, оволодівають певними практичними вміннями й навичками в роботі з дітьми. **Ознайомча практика проводиться без відриву від навчання.** Метою практики є ознайомлення студентів з майбутнім професійним середовищем, специфікою роботи дошкільної установи, особливостями професії вихователя дошкільного закладу.

Завданнями ознайомчої практики є: виховання у студентів інтересу і любові до майбутньої професії; поглиблення і закріплення теоретичних знань, отриманих в курсі "Вступ до спеціальності": про педагогічну діяльність і її характеристики, основні професійні функції педагога-вихователя, специфіку професіограми вихователя та навчити співвідносити теоретичні знання з практикою; формування уміння цілеспрямовано спостерігати за освітньо-виховною роботою у дошкільному закладі; сприяння формуванню і розвитку в студентів професійних умінь і навичок, особистісних якостей вихователя; формування у студентів уявлення про сутність роботи різних спеціалістів у дитячому садку.

Діяльність студентів у процесі ознайомчої практики здійснюється в таких напрямках:

I. Ознайомлення з архітектурними, предметно-побутовими особливостями дошкільного закладу. Знайомство із педагогічним і обслуговуючим персоналом ЗДО (склад педагогічного та обслуговуючого персоналу, кількість дітей); структура закладу (кабінети: завідувача, методиста, медсестри, логопеда, практичного психолога, вчителя іноземної мови, музичного керівника; кількість вікових груп та їх наповнюваність; музичний зал, спортивний зал, харчоблок, пральний комплекс і т. д.); структура групової кімнати (роздягальня, кімната для ігор і занять, спальня тощо).

II. Спостереження за організацією роботи вихователя у навчально-виховному процесі дошкільного закладу.

III. Допомога вихователю в організації навчально-виховної роботи у віковій групі.

I. Ознайомлення з архітектурними, предметно-побутовими особливостями ЗДО, матеріально-технічною базою передбачає екскурсію студентів по території дитячого садка (на подвір'ї та в приміщенні): оглянути та визначити особливості ігрового майданчика на подвір'ї (обладнання місця для гри в піску, різноманітні гойдалки, каруселі, драбинки тощо); озеленених територій (наявність і розміщення квітників, ділянок, саду тощо); облаштування дитячих вікових груп (живі куточки, ігрові осередки, куточок для самостійної художньої діяльності тощо); кімнат загального користування для дітей різних вікових груп (музичного залу, спортивного залу та інших); наявність педагогічної літератури (фахових видань, навчально-методичної літератури), програвачів, комп'ютерів, телевізорів, творів мистецтва (картини, скульптури, вишивки тощо).

З'ясувати кількість вікових груп у ЗДО, їх наповнюваність, склад педагогічного, медичного та обслуговуючого персоналу.

II. Спостереження за організацією роботи вихователя передбачає ознайомлення з основними напрямками та особливостями роботи всього дошкільного закладу, вихователя (прийом дітей, проведення всіх режимних процесів, занять, дозвіллевих видів роботи, різних форм і методів роботи з батьками (збори, консультації, бесіди тощо), та реалізація в процесі них

різних сфер виховання: розумового, естетичного, морального, трудового та інших; фахівців, що забезпечують додаткові освітні послуги (наприклад: інструктор з фізичного виховання, інструктор з образотворчої діяльності, вчитель іноземної мови, практичний психолог, музичний керівник).

III. Допомога вихователю у проведенні занять та участь студентів-практикантів у навчально-виховному процесі, що здійснюється під керівництвом вихователя.

2. Основні питання, з яких варто звертатися до керівника педагогічної практики, директора, методиста і вихователя дошкільної установи. Керівник-методист (викладач кафедри дошкільної освіти) є основним керівником практики прикріплених до нього студентів. До обов'язків групового керівника входять:

- контроль за складанням і виконанням індивідуальних планів;
- консультації студентам групи з питань планування освітньо-виховної роботи, підготовки до занять, режимних процесів;
- перевірка конспектів занять;
- контроль за роботою студентів, присутність на всіх залікових заняттях, керівництво їх аналізом і оцінкою;
- перевірка звітної документації студентів;
- виставлення оцінок з педпрактики в екзаменаційній відомості та залікових книжках студентів.

Крім методиста-викладача, безпосередню допомогу надають студентам директор дошкільного закладу, методист і вихователь вікової групи. Обов'язки керівника і методиста: забезпечення належних умов для проведення педпрактики в дошкільному закладі; ознайомлення студентів з дошкільним закладом, з документацією, зі змістом і формами роботи керівників закладу, вихователів; забезпечення проведення практикантами всієї спланованої роботи, контроль за роботою студентів, методична допомога; участь у підведенні підсумків педпрактики.

Вихователь дошкільного закладу ознайомлює студентів із змістом виховної роботи з дітьми; з документацією; надає допомогу студентам у плануванні та проведенні освітньо-виховної роботи, в проведенні роботи з батьками; створює належні умови в даній віковій групі для проведення студентами експериментальної роботи, психолого-педагогічного вивчення дітей; оцінює роботу студентів.

Запитання та завдання для самоперевірки:

1. *Обґрунтувати необхідність взаємозв'язку теоретичних знань і практичних умінь у фаховій підготовці студентів.*

2. *Визначити, що є основною базою практики для практичної підготовки студентів на спеціальності "Дошкільна освіта".*

3. *З'ясувати, хто під час практики, крім методиста, є кваліфікованим і компетентним наставником студентів?*
4. *Поміркуйте та викладіть на папері власні думки щодо необхідності співпраці вищої школи і дошкільної установи в процесі підготовки фахівця із дошкільної освіти?*
5. *Визначте особливості та доцільність використання ознайомчої практики у освітньо-виховному процесі ЗДО.*
6. *З'ясувати, які види практик організовуються на спеціальності "Дошкільна освіта" за ОКР "Бакалавр".*
7. *Обґрунтувати необхідність проведення настановчої конференції студентам.*
8. *З'ясувати основні аспекти діяльності студентів у процесі ознайомчої практики.*
9. *Розкрити роль керівника практики (методиста від кафедри) в процесі практичної підготовки здобувачів вищої освіти.*
10. *Визначити основні умови ефективності педагогічної практики.*

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Пихтіна Н., Пісоцька Л. Вступ до спеціальності: Дошкільна освіта: навч. посіб. для студентів. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2010. 75 с.
2. Машовець М., Дем'яненко В. Вступ до спеціальності: дошкільна освіта. Модуль 2: навч. посіб. 2-ге вид., допов. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 192 с.
3. Яковець Н., Аніщенко О. та ін. Вступ до спеціальності: навч.-метод. посіб. Ніжин, 2003.

Додаткова

1. Алексюк А. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: підручник. Київ: Либідь, 1998. 560 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти України. Київ, 2012. 25 с.
3. Бойправ М. Психологія виховання та самовиховання: навч.-метод. посіб. для студентів педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2007. 109 с.
4. Вища освіта в Україні: навч. посіб. для студ. вузів / за ред. В. Г. Кременя, С. М. Ніколаєнка. Київ: Знання, 2005. 327 с.
5. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: метод. посіб. для студентів магістратури. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 316 с.
6. Гавриш Н., Крутій К. Модернізація освіти – прогрес, а не імітація руху. *Дошкільне виховання*. 2015. № 7. С. 6–10.
7. Грищенко С. Самовиховання особистості: монографія. Чернігів: Чернігівський державний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2009. 252 с.
8. Закон України "Про вищу освіту". Київ, 2014.
9. Закон України "Про дошкільну освіту". Київ, 2001.
10. Закон України "Про освіту". Київ, 2017.
11. Зимняя И. Педагогическая психология: учебник для вузов. 2-е изд. доп., испр. и перераб. Москва: Логос, 2002. 384 с.
12. Ковалев А. Личность воспитывает себя. Москва: Политиздат, 1983. 256 с.
13. Козаков В. А. Освіта, виховання та контроль навчання у вищій школі. Київ: КДЕУ, 1996.
14. Концепція педагогічної освіти. Київ, 1998.
15. Куликова Т., Козлова С. Дошкольная педагогика: учеб. пос. 3-е изд. Москва: Академия, 2001. 416 с.
16. Куліш Т. Наталя Лубенець про особистість та професіоналізм вихователя. *Дошкільне виховання*. 2005. № 2. С. 9–11.

17. М'ясоїд П. Загальна психологія: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2000. 479 с.
18. Марочко Г. Професіоналізм вихователя дитячого будинку. *Дошкільне виховання*. 2000. № 2. С. 10–11.
19. Мостова І. Навчання без надмірних зусиль. Чернівці, 2000. 96 с.
20. Національна доктрина розвитку освіти. *Дошкільне виховання*. 2002. № 7. С. 4–9.
21. Пащенко Т. М. Засоби активізації пізнавальної діяльності в процесі самостійної роботи студентів. Нові технології навчання: навч.-метод. зб. Київ, 2004. Вип. 39. С. 195–200.
22. Педагогіка вищої школи / за ред. З. Н. Курлянд. Київ: Знання, 2005. 399 с.
23. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ: Педагогічна думка, 2001. 514 с.
24. Пихтіна Н. П. та ін. Наскрізна програма педагогічної практики студентів спеціальності "Дошкільна освіта". 2-ге вид. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2012. 117 с.
25. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. для студентів. Київ: Академвидав, 2004. 456 с.
26. Поніманська Т., Дичківська І. Дошкільна педагогіка. Практикум: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів, спеціальність "Дошкільне виховання". Київ: Видавничий дім "Слово", 2004. 352 с.
27. Програма розвитку дитини дошкільного віку "Українське дошкільня" / за заг. ред. О. В. Низковської. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 256 с.
28. Савелюк Н. Психологія педагогічна: навч. посіб. для студ. Кременець: КОГПІ ім. Т. Шевченка, 2012. 300 с.
29. Сидоренко Т. Творчість у діяльності вчителя. *Рідна школа*. 2001. № 5. С. 55–57.
30. Український педагогічний словник / уклад. С. Гончаренко. Київ: Либідь, 1997.
31. Улюкаєва І. Г. Історія суспільного дошкільного виховання в Україні: навч. посіб. 2-ге вид. доп. Донецьк: ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2008. 231 с.
32. Фіцула М. Вступ до педагогічної професії: навч. посіб. для студентів вищих педагогічних закладів освіти. 2-ге вид. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2003. 136 с.